

A Z O R V O S I K Ö N Y V T Á R O S

Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs
Központ Tájékoztatója

1964 4. évfolyam 2. szám

XX

T A R T A L O M

KORÁNYI Andrásné:	Orvosi Könyvtárosok Második Nemzetközi Kongresszusa /Washington, 1963. június 16-22./.....	3
OROSZ Gábor:	A MEDLARS: Bibliográfiakészítés elektronikus adatfeldolgozó be- rendezésekkel.....	19
KELLNER Béla:	Lágotagás a gőteborgi Orvostudományi Könyvtárban.....	37
VÁLYI Edit:	A stomatológia tagozódása.....	45
TORDAY Aliz:	Ideggyógyászati intézetek együtt- működése Vas megyében.....	49

S z e m l e

BUGYI Balázs:	A magyar röntgenfolyóiratok tör- téneti áttekintése.....	53
BAKI Józsefné:	A grazi területi kórház orvosi és betegkönyvtáráról.....	56
MEYERHOFF, Erich:	Kísérlet az orvosi könyvtári irodalom közös szerzeményezésére és raktározására /dr. Zimmermann Gusztávné/	57
A folyóiratok nyilvántartásának gépesítése a washingtoni Orvostudományi Egye- tem Könyvtárában.....		64
K ö z l e m é n y e k - H i r e k.....		72

Jelen számunk munkatársai:

Dr. KORÁNYI ANDRÁSNÉ a Budapesti Orvosegyetem Orvosi Vegytani Intézetének könyvtánosa, dr. OROSZ GÁBOR az Országos Műszaki Könyvtár tudományos főmunkatársa, KELLNER BÉLA a kaposvári Megyei Könyvtár igazgatója, dr. VÁLYI EDIT egyetemi tanársegéd az Országos Orvostudományi Könyvtár orvos-bibliográfus munkatársa, TORDAY ALIZ az Országos Orvostudományi Könyvtár tudományos munkatársa, dr. BUGYI BALÁZS belgyógyász röntgen-szakorvos, BAKI JÓZSEFNÉ a szekszárdi Megyei Kórház orvosi könyvtárosa, dr. ZIMMERMANN GUSZTÁVNÉ az Országos Orvostudományi Könyvtár igazgatóhelyettese.

ORVOSI KÖNYVTÁROK MÁSODIK NEMZETKÖZI KONGRESSZUSA

/Washington, 1963. június 16-22./

"Bár a könyvtáros bizonyos tekintetben csak olyan téglahordó-féle, aki összehordja a mások által készített téglákat, hogy újra mások építsenek azokkal, mégis éppen olyan büszkeséggel és elégtétellel töltheti el őt a kész épület - ha ez valóban jó - mintha ő maga építette volna; és az előtte állandóan kibontakozó kép, ha időnként kissé egyhangunak is tűnik, éppen annyi bölcsességet, derűt és érzelmet rejt magában, mint az emberi intellektusnak bármely más megnyilvánulása."

Ezt a John Shaw B i l l i n g s^x idézetet választotta mottójául az Orvosi Könyvtárosok II. Nemzetközi Kongresszusa, amely mind szakmai mind társadalmi vonatkozásban igen nagy jelentőségű volt. A kongresszus diszelnöke Dr. Luther L. Terry "Surgeon General", az amerikai hadsereg egészségügyi alakulatainak főparancsnoka, elnöke pedig Frank B. Rogers a bethesdai National Library of Medicine /nemzeti orvosi könyvtár/ igazgatója volt. A szervező-

^x Dr. John Shaw Billings sebészorvos /1838-1913/ az amerikai közegészségügy megteremtője, 1865-95-ig mint az egykori Surgeon General's Library /a mai National Library of Medicine/, majd 1913-ban bekövetkezett haláláig a New York Public Library könyvtárosa, a Medical Index Catalogue első szerkesztője, elévülhetetlen érdemeket szerzett az amerikai könyvtárügy történetében.

bizottság lelke a szervező titkár Miss Ruth M. Macdonald, a NIM helyettes igazgatója volt. Ez egy sereg albizottságból állott, így volt pénzügyi-, utazási-, ösztöndíj- és program-bizottság, sőt olyan is, amely arról gondoskodott, hogy minden tengerentuli könyvtárost Amerikába érkezésekor egy amerikai kolléga fogadjon; volt vigalmi, városnézési és kirándulási bizottság, stb. Általában olyan gondos és figyelmes volt a rendezés, olyan kedves és közvetlen az érintkezési forma, hogy szinte az volt az érzése minden résztvevőnek, mintha vele személy szerint, külön foglalkoznának /ami adott esetben egyébként mindig meg is történt/.

A kongresszusnak 1038 résztvevője volt, 60 nemzet képviselőjében, a fehértől a sárga árnyalatokon át a legsötétebb feketéig felvonultatva a legkülönbözőbb fajú, nyelvű és kulturájú népek orvosi könyvtárosait. A vendéglátó amerikaiaktól eltekintve, legnépesebb küldöttséggel Nagy-Britannia képviseltette magát, mintegy 36 résztvevővel, de ebben a számban csak Anglia, Skócia és Észak-Írország szerepel, a Commonwealth államok együttesen több mint 100 könyvtárost küldtek. Jelentékeny volt a latin-amerikai államok spanyolul beszélő csoportja; Franciaországból mindössze 2 küldött volt jelen, de a francia nyelvű csoport mégis elég népes volt, ha ide számítjuk a gyarmati, a francia-kanadai, valamint a belgiumi küldötteket is. Japán, a Csendes-Óceáni Szigetek, India valamint Izrael ugyancsak képviselve voltak 1-1 küldöttel. A testvéri finn nemzet 3 könyvtárossal vett részt. A népi demokráciákból Lengyelország 3 könyvtárossal, Csehszlovákia, Bulgária és Magyarország 1-1

könyvtárossal szerepelt. A Szovjetunió előadásra bejelentett képviselője nem érkezett meg, előadása előtt az ülés elnöke közölte, hogy Mr. Morozov helyett a Washingtoni Szovjet Nagykövetség egy tagja fogja az előadást angolul felolvasni. Jugoszláviából 3 könyvtáros jelent meg.

A kongresszus nyelve, - a többség nyelvének megfelelően, elsősorban angol volt, de minden előadást francia és spanyol nyelven is tolmácsoltak. A kívánt szöveget állítható fejhallgatók segítségével szimultán hallgatták a résztvevők.

A kongresszus színhelye, vagy amint hivatalosan nevezték: "főhadiszállása" a washingtoni Shoreham Hotelben volt. Ennek az európai ember számára elképesztő méretű szállodának a nagy bálterme szolgált előadóteremként. Itt voltak oldalt felállítva a tolmácsfülkék. A program nem oszlott különböző szekciókra, egyidőben csak egyféle előadás volt, mindig az egész hallgatóság előtt. Elképzelhető tehát ennek a teremnek a mérete, ahol ezren felüli hallgatóság kényelmesen elhelyezkedve hallgathatta az előadásokat. Érdekes talán megemlíteni, hogy a légkondicionáló berendezések teljesen kirekesztették a szinte elviselhetetlen párás, trópusi meleget.

x x x

A kongresszus tulajdonképpeni fő témája /és tegyük hozzá: büszkesége/ a MEDLARS-terv és fejlődésének ismertetése volt.^x Emellett egy-egy ülés foglalkozott az orvosi könyv-

^x Részletes ismertetését lásd jelen számunk oldalán.

táros képzés helyi és nemzetközi helyzetével; a dokumentáció gépesítésének kísérleteivel és eddigi eredményeivel; orvosi könyvtárak szervezésével és működésével a különböző országokban, végül a könyvtárközi együttműködéssel.

Az előadások sorozata a könyvtárosképzés helyzetének ismertetésével kezdődött. Általános volt a panasz a könyvtáros hiányra. Miss Annan, a New York Academy of Medicine vezető könyvtárosa pl. azt javasolta, hogy minél nagyobb számban képezzenek ki és alkalmazzanak un. könyvtári technikusokat rutin munkákra, a magasabb képzettségű, hivatásos könyvtárosok tehermentesítésére, hogy azok intenzívebben foglalkozhassanak igényesebb, kutató jellegű munkával. Ezzel kapcsolatban Miss Yast előadta, hogy az Amerikai Kórházak Egyesülete 1959 óta 3 könyvtárosképző intézetet tart fenn, ahol a könyvtártudomány alapjaira oktatják a hallgatót, de a hiány képzett személyzetben ennek ellenére is még igen nagy. E tárgykör főelőadója, Miss Estelle Brodman orvostörténész, a Washington University professzora, általános képet festett a könyvtárosképzés mai állásáról világviszonylatban. Érdekesen fejtegette, hogy a könyvtárosság egy hibrid szak: mert míg egyrészt rutin és technikai munkát jelent, másrészt magasabb, filozófiai és tudományos képzettséget is igényel.

Az európai könyvtárosképzés általában a német rendszeren alapszik. Ez kétféle könyvtáros kategóriát különböztet meg: a szakembert: "gehobener Dienst", és a rutin munkát végző technikust: "mittler Dienst". A szakember főleg és elsősorban valamilyen egyetemi szakot végzett diplomás, aki emellett könyvtári technikai ismeretekkel is

rendelkezik. A könyvtári személyzet zömét a már eredetileg könyvtári képzésben részesült technikusok képezik. Ezek az érettségi letétele után 2 évig könyvtáros iskolába járnak, ahonnan államvizsga után mint katalógus-, osztályozó-, bibliográfia-, nyelv-, vagy paleográfia-specialisták kerülnek ki. Külön orvosi könyvtáros képzés Németországban nincs. Mivel azonban az orvosi könyvtárak többnyire kis egységekre oszlanak, - egy egyetemen belül minden orvosi intézetnek külön könyvtára van - így a könyvtáros, módszertani képzettsége révén, könnyen elszakítja új munkahelyén az orvosi könyvtár speciális módszereit. Csekély változatokkal ezt a rendszert vette át a legtöbb kelet- és déleurópai ország. Ezen a területen alig egy-két országban, így elsősorban a Szovjetunióban, folyik államvizsgával járó orvosi könyvtárosképzés.

Az amerikai rendszer szerint a könyvtárosjelölt először 4 évig tanul valamilyen egyetemi vagy főiskolai szakon, s csak a diploma megszerzése után iratkozhat be könyvtáros iskolába. Itt vannak kötelező, valamint választott kurzusok. A kötelező tárgyak biztosítékot nyújtanak arra, hogy a végzett hallgató bármilyen jellegű könyvtárban megtudja oldani a rábízott feladatokat. A választott tárgyak pedig már eleve arra a speciális munkakörre képezik ki a hallgatót - pl. orvosi könyvtárosira - amelyet célul tűzött maga elé. A Medical Library Association /M.L.A./ rendszeresen szervez továbbképző /post-graduate/ tanfolyamokat a már állásban lévő könyvtárosok számára. Sok vita folyik akörül, hogy orvosi könyvtár vezetője csak az lehessen, aki az orvostudomány valamely

ágából képesítéssel bír, mások viszont azzal érvelnek, hogy a gépesítési perspektívára való tekintettel a könyvtár vezetője csakis műszaki tudásu egyén lehet. Erről különben még a MEDLARS-szal kapcsolatban is szó lesz.

A latin-amerikai államok könyvtárügye - érthető módon - az általános politikai és gazdasági helyzet függvénye. Amíg a lakosságot infláció és belső villongások nyugtalanítják, addig fontosabb a lakás, élelem és ruházat előteremtése mint az orvosi könyvtáros kérdés megoldása. Ennek ellenére megható a helyi orvosi könyvtárosok igyekezete, hogy spontán alakított szemináriumokon, tanfolyamokon tovább képezzék magukat. Néhány könyvtár kapcsolatot teremtett egy-egy amerikai könyvtárral, hogy onnan szaktanácsokat és más segítséget kapjon.

Afrikában is működik néhány könyvtáros iskola, Kairóban, Ibadanban. Ázsiában hasonlóképpen vannak könyvtáros képző iskolák pl. Bangkokban, Calcuttában, Uj-Delhiben, Djakartában, de speciálisan orvosi könyvtáros képzés csak Tokióban van, ahol a Rockefeller Foundation támogatásával un. "Life Science Librarianship" tanfolyamokat tartanak a Keio egyetemen. Jelentős a jeruzsálemi Héber Egyetem kelet-európai mintára szervezett könyvtáros képzése. Kitiűnő egyetemi könyvtára kiváló laboratóriumként szolgál a könyvtári hallgatók számára, de külön orvosi könyvtáros képzés nem folyik.

Ázsiában és Latin-Amerikában pl. a legnagyobb problémát a könyvtárosok alacsony gazdasági és társadalmi helyzete okozza. A könyvtárost egyszerűen irodai tisztviselőnek

tekintik és ennek megfelelően fizetik, ami azzal jár, hogy magasabb képzettségű - és képességű - egyén nem vállal itt állást, de ha mégis, úgy rövid időn belül elkedvetlenedik és feladja állását. Ez csak úgy volna megszüntethető, ha vagy az ország általános gazdasági helyzete javulna, vagy pedig a fizetéseket tudnák annyira emelni, hogy megfelelő képességű emberekkel tölthessék be a könyvtárosi állásokat.

x x x

A második ülés támja az volt, hogy milyen módon lehetne a bibliográfiai és tájékoztató szolgálatot a mind rohamosabban szaporodó publikációkkal egyensúlyba hozni. Köztudomásu, hogy a hagyományos könyvtári módszerek ma már csődöt mondanak és csakis gyors és elmés szerkezetű számológépek /"computer"/ alkalmazása teszi lehetővé a fokozott igények kielégítését.

Mortimer Taube ismert dokumentációs szakember szerint a számíterek bevezetése olyan drasztikus változást fog jelenteni az információs szolgálatban, mint amilyent annak idején a röntgen alkalmazása jelentett az orvostudományban.

Az előadások különböző gépesítési kísérleteket ismertettek. Így Mme Wolff-Terroine Európa legnagyobb rákkutató centrumában, a Gustav Roussy rákkutató intézetben /Páris/ alkalmazott "Filmorex"-rendszerrel beszélt. Ez egy fotoelektronikus berendezés, amely először 35x60 milliméteres "microfiche"-en, címkéken rögzíti a szöveget és a kódot,

majd percenként 600 ilyen címkét néz át és ezek közül a megfelelő kód szerinti lapokat kidobja. Az előadó szerint a legnagyobb probléma egy megfelelő dokumentációs nyelvezet kialakítása, amely egyértelmű és állandó kifejezéseivel lehetővé tenné a tévedések, kettős értelmezések kiküszöbölését. Lewis a KWIC /Key-Word-in-Context-Index/ eljárást ismertette, amely az analizálandó anyag permutált címén alapszik. Ez rendszerint gyors és egyszerű eljárás, hátránya, hogy sok a szinonima a szövegben. Ezzel az eljárással készül a Chemical Titles.

Az ilyen irányú kísérletek eredményeképpen született meg a MEDLARS, amelyet Dr. Rogers, a kongresszus elnöke ismertetett bevezetőül. A MEDLARS egy új fogalom, illetve most már eljárás nevének a rövidítése, vagyis: "Medical Literature Analysis and Retrieval System", magyarul kb. az orvosi irodalom analizáló és adatszolgáltató rendszerre. A MEDLARS a tudományos forradalom gyermeke és amint azt Mr. Adams, a N.L.M. egyik igazgatója szellemesen meghatározta: egy számológépen alapuló információ-szolgáltató rendszer, és egy nagy kutató-könyvtár "házassága". Jelen esetben az a nagy kutató-könyvtár a N.L.M., amely az Index Medicus gépesítési tapasztalataiból kiindulva, tárgyalásokat folytatott műszaki cégekkel egy olyan gépezet megszerkesztésére, amely a legnagyobb gyorsasággal és megbízhatósággal képes maximális számú bibliográfiai adat feldolgozására és visszakeresésére. 25 cég közül végül a General Electric Companyval állapodtak meg, amely 1961-ben megkezdte a tervezet megvalósítását. Mint értesültünk, a kísérletezési stádiumon már túljutva, a MEDLARS

1964 elején lép működésbe. Hogy némi fogalmunk legyen ennek a 3 millió dolláros költséggel létrehozott rendszernek a teljesítőképeségéről: naponta kb. 1000 bibliográfiai citátumot tud felvenni és a legkülönbözőbb szempontok szerint feldolgozni, másrészt 90 komplex kérdést tud 5 év bárhol és bármilyen nyelven megjelent irodalmi adatai átkutatásával megválaszolni, alig 3 óra alatt. Az előirányzat szerint egyelőre évi 250.000 citátumot fog feldolgozni, amely megfelel kb. a világ teljes, currens orvosi irodalmi termésének. A N.L.M. szándéka és terve, hogy ezt az új, elektronikus tájékoztató rendszert a következő 5 év folyamán más orvosi könyvtárak számára is elérhetővé tegye. Evégből egy 3 fázisos fejlesztési tervet állított fel:

1964-ben bevezetik és tökéletesítik a MEDLARS-t a saját könyvtárukban

1965-ben megkezdik a decentralizálást, munkamódszer átadást, a mágneses szalagok használhatóvá tételét más computerek számára

1966-tól megkezdik a mágneses szalagok árusítását.

A MEDLARS bevezetése természetesen újabb, magas követelményeket fog maga után vonni a könyvtáros képzés vonalán is. Új, kutató típusu könyvtárosokra lesz szükség, akik közvetítőként szerepelnek a kutató és a gépi berendezés között, tehát magasfoku könyvtári műveltséggel, és egyidejűleg alapos műszaki ismeretekkel is kell rendelkezniük, - amint ezt Miss Brodman előbb ismertetett előadása is hangsúlyozta.

x x x

- 11 -

A következő előadások az orvosi könyvtárak szervezésének és vezetésének kérdéseivel foglalkoztak. Az előadó: Mr. Brandon, amerikai viszonylatban fejtegette, hogy a könyvtáros közvetlenül a dékánnak tartozzon felelősséggel, tanszéki státusza legyen és az egyetem adminisztratív tanácsában kapjon helyet. Egy orvoskari intézeti könyvtár felállításánál tekintetbe kell venni a földrajzi fekvést, az általános könyvtár közelségét és a gazdasági támogatást. A jól szervezett könyvtárnak 5 hivatásos könyvtárosa, 5 technikusra és néhány félnapos munkaerőre van szüksége. Az alapállomány beszerzése kb. 500.000 dollárba kerül. Nagy körültekintéssel kell a megrendelendő folyóiratokat, valamint az alapvető monografiákat kiválogatni. Igyekezni kell az új tanszéket tudományos munkájában elősegíteni, valamint a helyi orvosi közösséggel jó kapcsolatot kiépíteni.

Szép feladat a kisebb, továbbá az új könyvtárak támogatása és segítése. Ha szükségesnek mutatkozik, személyes látogatásokkal, a helyi viszonyok tanulmányozása alapján kell segítséget nyújtani a felmerülő problémák megoldásában, akár a beszerzésekre vonatkozzanak azok, akár módszertani, vagy esetleg a személyzettel kapcsolatos nehézségek legyenek. Amerikai viszonylatban ez a szerep főleg a N.L.M.-re hárul, vagy a M.L.A.-ra. Nálunk ez a "patronálás" a könyvtári hálózaton belül oldódik meg./

A Harvard Egyetem könyvtárosa: Mrs. MacKenzie egy érdekes új tudományág: a "Behavioral Sciences" irodalmának betéréséről beszélt. A Behavioral Sciences egy új fogalom,

amely az angol nyelvekben az utóbbi 20 évben honosodott meg. Kissé nehéz határozott körvonalakat adni ennek a fogalomnak, főleg magyarra fordítani. Kb. a biológiai, társadalomtudományi és humán szak elemeinek a szintézisét jelenti. Ez az ujonnan kreált tudományág mind nagyobb jelentőséggel kezd birni a megelőző orvostudományban, járványtan, elme- és idegkórtanban, közegészségügyben, stb., ennél fogva 1960-ban az Amerikai Orvosi Intézmények Egyesülete indítványozta, hogy az egyetemi tanrendbe kötelező tárgyként vegyék fel a behavioral tudományt is. Így tehát logikus követelménnyé vált, hogy az orvostudomány ez új orientációja az orvosi könyvtárak szerzeményezési politikájában is tükröződjék. Az előadás előtt minden kongresszusi résztvevő megkapta a Harvard Egyetem nyomtatott listáját a behavioral tudományok körébe tartozó folyóiratokról, csak ebben a jegyzékben 367 cím van feltüntetve /!/ a legszerteágazóbb területekről: genetika, vallás, etika, ideg-elmekórtan, politika, fegyházi jelentések, stb. Külön táblázatokon még az új beruházással /előfizetések, könyvek, személyzet többlet, stb./ járó költségek is fel vannak tüntetve.

Ennek az ülésnek a keretében hangzott el a Szovjetunió könyvtárügyét ismertető felolvasás. Az orvosi könyvtárak a szovjet könyvtári hálózat keretébe tartoznak. Összesen több mint 4000 orvosi könyvtár működik, állományuk meghaladja a 42 millió kötetet, amelyet több mint 1 millió olvasó használ. A központi orvosi könyvtár módszertani, bibliográfiai és koordináló központ szerepét tölti be, és egymaga egy millión felüli könyv- és folyóirat-állomány-

nyal rendelkezik. Az orvosi könyvtárak bibliográfiai és minden egyéb munkája az orvosi intézményeket szolgálja, terv szerinti tájékoztató bibliográfiákat adnak ki, továbbá reference és tájékoztató szolgálatot nyújtanak. A módszertani osztály segít megoldani az egyes könyvtárak speciális problémáit, megbeszéléseket tart, látogatásokat szervez, helyben és levélben tanácsokat ad, valamint képesítő tanfolyamokat rendez orvosi könyvtárosok számára.

Ezután a könyvtárközi együttműködésről esett szó. Dr. Ström, a göteborgi egyetem könyvtárosa előadta, hogy Svédországban - általában egész Skandináviában - már régóta igen kiterjedt könyvtárközi kölcsönző szolgálat működik, amelyet nagyban elősegít a "Union Catalogue", - a skandináv államok egyesített katalógusa - valamint a postai szállítási kedvezmény is. Felmerült az a terv, hogy a nagy kutató könyvtárak közt szerzeményezési együttműködést szervezzenek meg, így jött létre 1956-ban a "Scandia Plan". Ennek sikerét látva, egy ez évben tartott konferencián elhatározták, hogy ezt a tervet kiterjesztik az orvosi irodalomra is, de csakis folyóirat beszerzésre, mégpedig olyan anyagra korlátozva, amelyet főleg nyelvi nehézségek miatt, ritkán vesznek igénybe a skandináv kutatásban. E periodikák beszerzését felosztanák a 4 ország különböző könyvtárai között, ami gazdaságilag lehetővé tenné a közös állomány gyarapítását és kiküszöbölne a kevésbé keresett anyag szükségtelen megduplázását.

Japánban 1927 óta működik a könyvtárközi kölcsönzés a Japán Orvoskönyvtári Egyesület keretében, amelynek teljesítménye évről évre rohamosan növekszik, különösen az 1954-ben létrejött "Union-List" és a fotokópia szolgálat megszervezése óta. Ma már a kérések 80 %-át fotokópia útján teljesítik. Az irodalom rohamos felszaporodása folytán szükségessé vált a kölcsönzést nemzetközi vonalon is kiterjeszteni, így 1948-ban megállapodás jött létre a Japán Orvoskönyvtári Egyesület és a N.L.M. között fotokópia cserére vonatkozólag, amint ezt Fukudome, a tokiói egyetem könyvtárosa ismertette.

Ezek voltak tehát az orvosi könyvtárosok washingtoni kongresszusa előadásainak főbb témái. Sok érdekeset és megszívlelendőt hallottunk; különböző országok orvosi könyvtárügyének helyzetével, módszereivel és eredményeivel ismerkedtünk meg, ezáltal látókörrünk szélesedett, ismereteink bővültek és - nem utolsó sorban - ösztönzést kaptunk attól a fokozódó megbecsüléstől, amelyben a könyvtáros munkáját ugyszólván világszerte részesítik.

x x x

Beszámolóm egyoldalú lenne, ha nem emliteném meg, hogy a szorosan vett szakmai program mellett volt a kongresszusnak egy másik, rendkívül változatos és szórakoztató "profilja" is. Így minden napra jutott 1-1 "sightseeing tour" - amit talán városnézéssel fordíthatnánk le. Ennek keretében könyvtárlátogatásokat tettünk, megismerkedtünk Washington nevezetességeivel, közben cocktail-partykat, fogadásokat rendeztek tiszteletünkre a különböző orvosi testületek, egyszóval minden percünk jól ki volt használva.

Kirándulásaink alkalmával mindig óriási, légkondicionált autobuszok álltak rendelkezésünkre. Első látogatásunk a Library of Congressnek szólt, amely talán a világ legnagyobb könyvtára, olyan hatalmas méretű és olyan pompás, hogy szinte lenyűgözve álltunk ott mindnyájan. A pompás jelzőt azért használtam, mert ellentétben a washingtoni intézmények tulnyomó többségével, ez nem modern, sima vonalú, hanem diszes olasz neoreneszánsz stílusban épült, aranyozott oszlopokkal, szobrokkal, galériákkal, mai ízlés szerint szinte tulzsufolt ornamentikával. 1800-ban alapították, addig mint a Kongresszus könyvtára, a Capitolban volt elhelyezve de 1814-ben, a brit invázió idején a Capitol égése alkalmával elpusztult teljes állománya. Jelenlegi épületébe 1897-ben költözött, melyhez 1939-ben egy új, modern szárnyat építettek. A két épületet alagút köti össze. Könyv és folyóirat állománya kb. 12.534.000 kötet, teljes állománya pedig 41.879.000 egységből áll, ideszámítva a bekötött napilapokat, térképeket, lemezevett beszédeket, fotokopiákat, filmszalagokat, stb. A könyvtár egyik legfontosabb funkciója, hogy egységes katalógus kártyákkal látja el Amerika könyvtárait. Évente kb. 43 millió kártyát adnak el, kb. 2.700.000 dollár értékben.

Másik óriási - és a mi szempontunkból érdekesebb - könyvtár a National Library of Medicine, amely viszont a legmodernebb stílusban épült, 1962-ben. Multja 1836-ra nyúlik vissza, akkor alakult mint a "Surgeon General's Library", majd az USA hadsereg, legutóbbi időkig pedig a légierő orvosi könyvtára volt. Tavaly költözött új otthonába, amely Bethes-

dában, Washington nagy orvosi negyedében van. Állománya mintegy 1.100.000 kötet könyvből és folyóiratból áll, melynek zöme a korszerű amerikai építkezés irányát követve, földalatti raktárakban van elhelyezve. Több emeletnyi mélységben futnak a színes műanyagból készült polcok kilométerei - az ember csak szédül és a szeme káprázik. Egy egész kis külön világ él itt a föld alatt: itt vannak a különböző fényképező, sokszorosító, könyvkötő, stb. berendezések, itt történik a postázás is. Azonban legnagyobb nevezetessége és büszkesége a N.L.M.-nek a MEDLARS, a legújabb és legtökéletesebb elektronikus berendezés, amelyet működés közben mutattak be nekünk. Itt meg kell jegyezni, hogy a bemutató nagy zavart keltett sorainkban, olyan megdöbbenően bonyolult műveletsorozatból tevődik össze, hogy ugyszólván senki sem értette, végül még a legelszántabb idős brit könyvtárosnők is csüggedten feladták a kérdezősködést.

Igen érdekes és váratlan élményben volt részünk, amikor a Fehér Házat látogattuk meg. A parkban sétálgatva és beszélgetve vártunk pár perce vezetőre, hogy bemehessünk az épület megtekintésére, amikor a ház ajtaja hirtelen kinyílt és egy magas, vörhenyes haju fiatalember, karjait kamaszosan lóbálva, egyszerre közöttünk termett és vidáman mosolyogva kis üdvözlő beszédet intézett hozzánk, majd a közelében állókkal egy-két szót váltott és kezét fogott. Ez a közvetlen fiatalember John F. Kennedy, az Egyesült Államok azóta tragikusan elhunyt elnöke volt.

Ezekután meglátogattuk a Fehér Házat, amelyet Jaqueline Kennedy tervei szerint a legutóbbi időkben restauráltak. Legmeglepőbb az egészben, hogy az elnöki palota, - amely-nél egyébként nem egy amerikai milliomosnak jóval nagyobb palotája van - Washington szívében, a legforgalmasabb pontok egyikén, a Pennsylvania Avenuen van, az uccai járó-
kelők a kert rácsai közt szinte belátnak az ablakokon, - a ház csak egy emeletes. Ez különben kedvenc szórakozás is Washingtonban, naphosszat bebámulni, hogy mit csinálnak az elnökek, ki jön hozzájuk, stb.

Washingtoni napjaink többnyire valamilyen fogadással fejeződtek be. Így első este volt a megnyitó bankett, amelyen valódi bábeli nyelvzavar uralkodott, tekintettel a 60 különböző nemzetből összetevődött vendégseregre, - de ezt később megszoktuk és természetesnek találtuk. A továbbiak folyamán volt egy cocktail-party, amelyet az AMA /American Medical Association/ orvoskara rendezett tiszteletünkre; egy gardenparty, amelyre a Naval Medical Center /Tengerészeti Orvosközpont/ hívott meg bennünket; az egyik este un. "home-dinner" - házi-vacsora - részére volt fenntartva, amelyen egy-egy washingtoni család láttott vendégül egy vagy több tengerentuli könyvtárost, hogy azok közelebbről megismerkedhessenek az amerikai család otthonával és életével /már amennyire ez egy esete keretén belül lehetséges/.

Ilyen és még számos egyéb, színes és kedves epizód hozott üdítő változatosságot a szakmai előadások időnként kissé monoton és fárasztó sorozatába. Utolsó este tartot-

ták a Shoreham Hotel nagy báltermében és egy másik óriási teremben a kongresszus záróbankettjét, amely igen ünnepélyes keretek közt zajlott le. Dr. Rogers, a lelépő elnök, minden egyes nemzet delegációját külön-külön üdvözölte és megköszönte részvételüket, mire a megnevezett ország jelenlévő küldöttségének egy percre fel kellett állni; ilyenkor a terem zugó tapsban tört ki. A külföldi résztvevők nevében a brit delegáció vezetője mondott köszönetet a kongresszus rendezőségének a program páratlanul gondos és színvonalas összeállításáért, és azért a figyelmes és szeretetteljes fogadtatásért, amelyben itt mindannyiunkat részesítettek. Meggyőződésünk, hogy a szakmai tapasztalatszerén tulmenően, nem lebecsülendő az a közvetlen és baráti hangulat, amely a 60 különböző nemzet képviselői között a közös programmok alatt kialakult és amely, remélhetőleg, jövő kapcsolatainkat is kedvezően fogja befolyásolni.

A kongresszus azzal az általános óhajjal zárult, hogy legközelebb ne 10 év, de lehetőleg már 5 év múlva találkozzanak újból össze a világ orvosi könyvtárosai.

Dr. Korányi Andrásné

A MEDLARS: BIBLIOGRÁFIAKÉSZÍTÉS ELEKTRONIKUS ADATFELDOLGOZÓ BERENDEZÉSEKKEL

A National Library of Medicine, a világ legnagyobb orvostudományi és egészségügyi könyvtára, a múlt század nyolcvanas éveitől jelentős bibliográfiai tevékenységet fejt ki. 1879-ben adta közre az Index Medicus első kötetét, következő évben saját állománya katalógusának első kiadását. Bibliográfiai munkássága jelenleg a következőket öleli fel:

Index Medicus /havonta megjelenő folyóiratcikk-repertórium/,

Cumulated Index Medicus /az előbbinek éves kumulációja/,

Bibliography of Medical Reviews /szemle-cikkek évenkénti repertoriuma/,

National Library of Medicine Catalog /a könyvtár állományának jegyzéke/,

List of Journals Indexed /az indexelt folyóiratok jegyzéke/,

Medical Subject Headings /az indexelés alapját képező tárgyszójegyzék/,

A könyvtár kezdeményezéséből publikált szakbibliografiák,

kérésre összeállított szakbibliografiák.

Hogy e munka terjedelméről némi fogalmat alkothassunk ime néhány újabb mennyiségi adat:

az Index Medicus-ban 1961-ben 14.000 folyóiratszámot, 1962-ben 146,000 cikket indexeltek;

a Bibliography of Medical Reviews 1962. évfolyamában 4800 szemle-cikket dolgoztak föl;

a Medical Subject Headings 1962. évi kötete 5700 tárgyszót tartalmaz.

A munkát, mely már évtizedekkel ezelőtt is hatalmas méretű volt, 1950-ig manualiter végezték. Ekkor vezették be az un. zsindelyező eljárásos fotoreprodukciót, amely mostmár nálunk is használatos. De 1960-ban már új, gépesített rendszerre kellett áttérni. A címleírásokat lyukszalag-írógépeken készítették, lyukkártyagépekkel rendez-

ték és Listomatix-kamerával automatikusan fényképezték. Három év alatt azonban a feldolgozandó anyag mennyisége ennek a rendszernek kereteit is túlnőtte. 1964-től az indexelést és bibliográfiakészítést teljesen új alapokra kellett helyezni. Magas automatizáltságu és nagybességű elektronikus adatfeldolgozó és szövegelőállító berendezést helyeztek üzembe. Ehhez kidolgozták az automatikus irodalomfeldolgozás, bibliografizálás és információvisszakeresés egységes rendszerét, amely világviszonylatban egyedülálló. Neve: MEDLARS = Medical Literature Analysis and Retrieval System = az orvostudományi irodalom elemző és visszakereső rendszere.

A MEDLARS-rendszer kiépítése és üzembehelyezése elég hosszú időt igényelt. Még 1960 novemberében kezdték meg az erre irányuló vizsgálatokat: lehetne-e és miként lehetne a National Library of Medicine bibliografiai szolgáltatát, elsősorban az Index Medicus előállítását elektronikus adatfeldolgozó berendezések alkalmazásával a gépesítésnek és automatizálásnak ma elérhető legmagasabb fokára emelni. A kérdésnek mintegy nyolc hónapi tanulmányozása után 1961 augusztusában megkezdték az előtervek készítését, majd 1962 februárjában a részletes tervezést. A terveken hat főből álló munkacsoport dolgozott. Képviselve volt közöttük minden érdekelt szakma: könyvtáros, rendszertervező, üzemszervező, programozó, gépszerkesztő és munkapszichológus. A múlt év folyamán sor került a berendezés felszerelésére, s utána megkezdték a próbamunkákat. A munkafolyamat tényleges indulását 1964 január elejére időzítették.

A MEDLARS üzemelésének első évében a beérkező irodalmi anyagot kétféle módon dolgozzák fel: az eddigi mechanizált rendszerben és az új eljárással. Ez azért történik így, hogy a MEDLARS-nak 1964-ben bekövetkező teljes mérvű üzemeléséhez már kellő mennyiségű indexelt és feldolgozott címleírás álljon rendelkezésre. Az Index Medicus és a többi kiadványok egy ideig még a korábbi eljárással készülnek. A MEDLARS-ra való áttérés lassan és fokozatosan történik, hogy zavarmentességét biztosítsák. Mire a MEDLARS teljesen és végérvényesen átveszi a jelenlegi rendszer helyét, lesz már annyi tárolt informatív anyaga, amennyi a feladatok ellátásához, főleg a kérésre készülő bibliográfiák előállításához azaz információvisszakeresési célokra szükséges.

A MEDLARS tervezésének egyik legfontosabb alapelve az volt, hogy minden dokumentum /folyóiratcikk, könyv/ csak egyszer kerüljön emberi kimunkálásra; és pedig olyan művelet kapcsán, amelyet a technika mai állása mellett a gép még elvégezni nem tud. Az indexelést és címleírást végzi ember; az általa készített entry-t használja fel aztán a gép a legkülönbözőbb feladatokra és alakítja, módosítja az elérendő cél kívánalmai szerint. Ez a rendszer gazdaságosságának egyik tényezője. De más előny is adódik ebből. Az emberi munkát, amely lassu és amelyben a leggondosabb figyelem mellett is adódhatnak hibák, a legszűkebb területre korlátozták. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a rendszer másik előnye munkaerő megtakarításban nyilvánul. Egyáltalában nem. A jelenlegi bibliográfia-előállító mechanizált rendszer kiszolgálása 40 munkaerőt igényel.

A MEDLARS-hoz 60 ember szükséges. A munkaerő létszám tehát nem csökken, hanem 50 %-al emelkedik. Viszont ennek ellenében akkora méretű feladatok láthatók el, amelyekre a jelenlegi apparátus mellett gondolni sem lehetett. Ime néhány jelentősebb eredmény, amely így elérhetővé válik:

az Index Medicus havi köteteinek előállítási ideje az eddigi 22 napról 5-re csökken;

az Index Medicus kapacitása az irodalomáradat fokozódásával arányosan növekedhetik; az indexelt közlemények száma 1964-ben 160,000, s fokozatos emelkedéssel 1969-ben eléri a 250,000-et azaz csaknem megkétszereződik; hasonló arányban emelkedik az indexelt folyóiratok mennyisége is: az 1963. évi 2200-ról 1964-ben 3000-re, 1969-ben 6000-re;

az Index Medicusba felveszik a monografikus műveket is; 1964-ben számuk 5000, 1969-ben már 13,000 lesz;

jelentősen javul az indexek feltárási minősége, mert a cikkenként alkalmazott tárgyszavak mennyisége a jelenlegi átlagos kettőről tízre emelkedik, vagyis a feltárás mélységi növekedése ötszörös lesz;

tágulnak a feldolgozás nyelvi korlátai; az eddigi 32-ről 1969-ig fokozatosan 55-re emelik a tekintetbe vett nyelvterületeket;

az indexek szövegszedése sűrűbb lesz, s így a kötetek terjedelme a tartalom rohamos gyarapodása esetén is elfogadható keretek között marad. De ugyanekkor a szedés változatos betűtipusokkal készül, tiszta és áttekinthető, tehát nyomdaesztétikai szempontból is kifogástalan;

az intézet többi bibliográfiai publikációi szintén bővülnek, javulnak és gyorsulnak;

a rendszeresen megjelenő bibliográfiák számát 50-re emelik;

a kérés alapján vállalt bibliográfiakészítések /információvisszakeresések/ mennyisége gyors ütemben növekszik: az 1964-re tervezett 2500-ról öt év alatt 22,500-ra;

akadálytalanul beállíthatók további indexkészítési munkák, akár az Index Medicus-hoz hasonló méretben és minőségben is;

a berendezés saját munkájáról statisztikát készít, azt kielemez és jelentés formájában adja ki;

s végül mivel mindezek együttvéve sem meritik ki a rendelkezésre álló kapacitást, az intézet más könyvtári /pl. sorozatok nyilvántartását, katalóguscédulák készítését/ és nem-könyvtári munkáit is ezzel a gépekkel fogják végeztetni.

A berendezést, amely ezt a rengeteg munkát könnyen győzi, különleges gonddal választották: az alkalmasság szempontja volt a döntő. A MEDLARS üzemeléséhez szükséges felszerelés a következő részlegekből tevődik össze:

Lyukszalag-írógépek. Olyan írógépek, amelyek a szövegnek egyszeri lebillentyűzésével két produktumot állítanak elő: papírlapon a gépirásos szöveget és papírszalagon a szövegnek perforációs jelekre átírt másolatát. Az utóbbira azért van szükség, mert az eredeti szöveg az adatfeldolgozógép belépő-készüléke számára így válik automatikusan leolvashatóvá. A lyukszalag-írógépek alkalmazása nem újítás, mert a jelenlegi mechanizált rendszerben is szerepelnek.

A papírszalagról mágnesszalagra átiró gép. A lyukszalag-írógépen készült perforált papírszalagot befűzik a gépbe, s mialatt az átfut rajta, a lyukasztások formájában ráírt szöveget a gép "leolvassa" és egy másik szalagra mágneses jelekkel írja át. Az utóbbi szalag olyanszerű, mint a magnetofonszalag, műanyagból készül és mágnesezhető réteggel van bevonva. A szalag 1 hüvelyknyi /2.54 cm/ darabján 800 jel rögzíthető. Tekercsekben tárolják. A tekercs 2400 láb /731.5 m/ hosszú szalagot tartalmaz.

A mágnesszalagot feldolgozó egységek. A mágnesszalagon levő jeleket ez a gép olvassa le és alakítja át a berendezés további részei számára elektromos impulzusokká, illetve az adatfeldolgozógépből elektromos impulzusok formájában érkező közléseket mágnes-jelek formájában a szalagra írja. Szerkezete hasonlít a magnetofonéhoz. A szalag a gép egyik orsójáról a másikra tekeredik, mialatt az érzékelőszervezet leolvassa a mágneses jeleket, vagy a ráíró szerkezet a szalagra rögzíti a ráviendő adatokat, szöveget. Egy másodperc alatt 64,000 betűjegyet vagy 96,000 számjegyet tud a gép a szalagról leolvasni, illetve arra ráírni.

A berendezéshez hét darab ilyen szalagfeldolgozó-egységet kapcsoltak. Részint azért, mert munkaközben egyidejűleg több mágnesszalag igénybevételére is szükség van, másrészt azért, hogy amíg a már kimunkált szalagok cseréje tart, ami ugyan csak percnyi időket kíván, a berendezés munkájában kényszerszünet ne álljon be, hanem a további egységekben előkészített szalagokkal folytatódjék.

Elektronikus adatfeldolgozógép. A berendezés operatív része a Honeywell 800 jelű automatikus adatfeldolgozógép.

Ez végzi a tulajdonképpeni "agymunkát", a logikai műveleteket. Mágnesmagokból álló belső memóriája van. Ebbe a memóriába csak azok az adatok kerülnek, amelyekkel a gép éppen valamilyen műveletet végez, és csak addig maradnak benne, amíg azokkal foglalkozik. A gép működtetése vezérlőasztalról történik, amelynek tartozéka egy különleges írógép is. Egyrészt ezen az írógépen billentyűzi le a kezelő az adatfeldolgozógépnek szóló utasításokat, melyeket az írógép elektromos impulzusokká alakítva juttat be, másrészt az adatfeldolgozógép tudatja közölnivalót a gépkezelővel oly módon, hogy az impulzusok formájában érkező tudósításokat a gép papírlapra olvasható szöveggént írja le.

Az adatfeldolgozógép irányítását a kezelő a vezérlőasztal kapcsolóival és az írógépen leírt utasításokkal eszközli. A különböző műveletek lefolytatása előre összeállított programok szerint történik. Ezek a programok egy külön mágnesszalagra vannak felvéve. Ez a szalag az 1-es számú szalagegységben van elhelyezve, s a gép munka közben onnan kapja sorrakerülő műveletének programját.

Az adatfeldolgozógép munkája tulajdonképpen elemi műveleteket tartalmazó menetek egymásutánjából tevődik össze. Az egyik mágnesszalagról egymásután érkeznek a gép "agyába" a feldolgozandó adatok. A gép meghatározott műveletet hajt végre rajtuk, és utána a megmunkált adatokat egy másik mágnesszalagra iratja rá. A következő menetben a második mágnesszalagon levő adatok kerülnek a gépbe s az a soronkövetkező műveletet végzi el rajtuk, s az immár

másodszor munkált adatokat egy harmadik mágnesszalagra rögzíti. Így folytatódnak a megmunkáló műveletek egymásután, miközben a feldolgozandó anyag az egyik mágnesszalagról a másikra kerül a végterméket lépcsőről-lépésre közelítő formában. E célra szolgálnak az adatfeldolgozógéphez kapcsolt 2-6 számú mágnesszalag-egységek. Az utolsó művelet befejezésével a végső mágnesszalagon a kész végtermék lesz rajta.

Mivel az adatfeldolgozógép egy-egy menetben viszonylag egyszerű műveletet végez, a végtermék előállítása esetleg az anyagnak többszöri átfuttatását igényli. Hogy a végeredményt mégis rövid idő alatt szolgáltatja, annak a gép nagy munkasebessége a magyarázata. Elemi műveleteinek időtartama mikroszekundum nagyságrendű.

Gyorsleirógép. A mágnesszalagon előállított végterméket a berendezés papírlapra írott formában tudja előadni. Erre a célra szolgál a gyorsleirógép. Percenkint 900 sort ír, soronként 120 betűvel. Vagyis 108,000 betűt vet papírra egyetlen perc alatt. Hátránya, hogy csak egy betűtipusa van, amely kinézésre a lyukkártyagépek leegyszerűsített vonalas stílusú jegyeihez hasonlít. Írásjel készlete azonban teljes; felöleli az alfabetum nagy és kis betűit, a számjegyeket, az írásjeleket, valamint szövegekben használatos más jeleket.

Gyorsszedőgép. Ha a végterméket változatos betűtípussal akarják előállítani, a gyorsleirógép nem felel meg. E célra különleges automatikus gyorsszedőgépet szereztek be, a GRACE /= Graphic Arts Composing Equipment/ berendezést. Fényszedőgép, amely a szedendő szöveget közvetlenül

A mágnesszalagról veszi le a 7-es számú szalag-egység közreműködésével és filmen vagy fényérzékeny papíron állítja elő a szedést. A szedőgép másodpercenként 440 betűt szed, azaz percenként 26,400 betűt tartalmazó szöveget állít össze. Betű- és jelkészlete 226 különböző jegyet tartalmaz, s így a kívánalom szerinti változatos betűtipusokkal tudja a szedést elkészíteni. A szedést az előre elkészített program nyomán automatikusan hasábokba tördeli, oldalakká állítja össze és végleges formába rendezetten adja ki 100 láb /30.5 m/ hosszú filmen vagy fényérzékeny papírszalagon. Ezt a berendezés automatikus előhívókészüléke rögtön elő is hívja, vágógépe pedig oldalak szerinti darabokra szeleteli. Ezekről készülnek az ofszet-nyomólemezsek.

Mágnesszalag-tekercecsek gyűjteményei. A berendezés által feldolgozott anyagot, valamint a feldolgozás lefolytatásához szükséges segédanyagot mágnesszalagokon tárolják. E tekercecseket is a berendezés tartozékai közé sorolhatjuk, bár termékeinek is lehet azokat tekinteni. A mágnesszalagok gyűjteményekbe vannak osztva. Több szalaggyűjtemény van:

cimleírások gyűjteményei. Az Index Medicus és a többi rendszere kiadvány cimleírás-anyagai;

komprimált cimleírások gyűjteménye. Ebből történik az információvisszakeresés;

tárgyszójegyzékek;

a MEDLARS üzemeléséhez szükséges segédadatok jegyzékei /pl. az indexelt folyóiratok jegyzéke, a földrajzi helyek, országok, nyelvek jegyzékei, stb./

a berendezés saját munkájának nyilvántartása;
az adatfeldolgozó gép és a gyorszedőgép működési programjai.

Az újonnan érkező cimleírásokkal az első két gyűjteményt gyarapítják. A produktum előállításához a vonatkozó gyűjtemények megfelelő szalagjait veszik igénybe.

A berendezés megismerése után tekintsük meg a MEDLARS működését. Elsőnek az Index Medicus-nak, mint a legnagyobb produktumnak előállítási folyamatát ismertetjük.

Az újonnan érkezett folyóiratszámokat az indexelőcsoport vezetője nyelvi és szakmai szempontok figyelembevételével szétosztja az indexelők között, akik az egyes tárgykörök szakemberei. Az indexelés, azaz a tanulmány témájának megfelelő tárgyszavakkal való megjelölése a cikk áttanulmányozása alapján történik. A gyakorlatban ez úgy folyik le, hogy az indexelő minden közleményről közönséges gépirással egy űrlapot fektet fel, amelyre rávezeti a tárgyszavakat, valamint a cikkel kapcsolatos olyan karakterizánsokat /mint nyelv, földrajzi hely, a közlemény műfaji jellege, stb./, amelyekre az anyag feldolgozása során szükség lesz, mindezeknek a kódjeleit, és saját egyéni jelét.

A folyóiratok e kísérlapokkal együtt az indexelési revizorokhoz kerülnek felülvizsgálat céljából. A revizorok módosításait a kísérlapokon eszközlik. A revideált anyagot aztán a lyukszalagírógép-csoporthoz továbbítják, ahol a cimleírást végzik.

A cimleírás külön űrlapon készül. Az űrlapra először rá-
gépelik a folyóirat nevének kódját, kötet- és füzet szá-
mát, a folyóiratszám dátumát, valamint az indexelő egyéni
jelét. Eme adatok után következnek a füzetben levő cik-
kek cimleírásai. Minden cimleírás mellett ott vannak a
közlemény tárgyszavainak és karakterizánsainak kódjai is.
Mindezt az írógép automatikusan lyukasztásokkal egy pa-
pírszalagra is ráírja. Amikor a folyóiratszám összes cik-
keinek cimleírásai elkészültek, új űrlapot helyeznek az
írógépbe, amelyre a következő folyóiratszám cimleírásai
kerülnek. A cimleírásokat addig folytatják, amíg a lyuk-
szalag-tekercs betelik. Ekkor a tekercset kiveszik az író-
gépből, és a folyóiratokkal, a tárgyszólapokkal és a cim-
leíráslapokkal együtt cimleírásrevizióra küldik. A javi-
tott részeket és az eredeti cimleírás vonatkozó részeit
determináló jeleket a cimleírás-revizorok ugyancsak lyuk-
szalagírógépen írják le. A javításokról tehát egy másik
lyukszalag-tekercs készül.

Ezután az anyag kétfelé válik. A folyóiratok könyvtári he-
lyükre kerülnek. A rendszert úgy szerkesztették meg, hogy
a folyóiratoknak indexelés céljából történő igénybevétele
a legrövidebb időre, legfeljebb néhány órára korlátozódik.
A cimleírás-revizió megtörténtével tulajdonképpen le is
zárul az emberi tevékenység a bibliográfiák előállításá-
ban. Az emberi közreműködés a továbbiakban már csak az
automatikus gépek kiszolgálásából és indításából áll.

A lyukszalag-tekerceket az adatfeldolgozóberendezés ke-
zelője veszi át. Egymásután befűzi azokat az átirógépbe,

amely a lyukszalagok tartalmát mágnesszalagra teszi át. Mégpedig külön-külön mágnesszalagra kerülnek a cimleírások és javításaik. Az átírás befejeztével megkezdődik az adatfeldolgozó gép munkája. Mint már említettük e munka viszonylag egyszerű lépések egymásutánjából tevődik össze. A lépések tulajdonképpen ugyanazok, mint amilyeneket a racionálisan dolgozó bibliográfus alkalmaz tevékenysége során. A bibliográfus munkája akkor termelékeny, jól szervezett és hibalehetőségei akkor minimálisak, ha a bibliográfia-összeállítás munkájának egészét megfelelő részletekre bontja, s a feldolgozandó cimanyagon egy-egy menetben csak egyetlen munka-részletet hajt végre, pl. az egyik menetben a cimleírásokban előforduló rövidítéseket oldja fel, a másokban a hibákat javítja, stb. Ez természetesen azt jelenti, hogy a cimleírások tömegén ismételten végig kell mennie. Keze alatt az anyag minden elvégzett munka-részlet után egy-egy fokkal fejlettebbé válik, a végeredményt, a kész bibliográfiát mind jobban közelíti. Az adatfeldolgozó gép hasonlóan végzi munkáját. A gép esetében azonban az egyes munkarészletek sokkal szigorubban körühatároltak. A gép kizárólag a kapott utasítás szerinti műveletet végzi el.

Az indexösszeállítás során a legelső teendő a mágnesszalagon levő cimleírások azonosságának biztosítása. Említettük, hogy munkatakarékosság érdekében a folyóiratszám adatait csak egyszer írják le, s ezek az adatok vonatkoznak minden utána következő cimleírásra mindaddig, amíg egy másik folyóiratszám adatai elő nem kerülnek. Ugyanilyen egymásutánban van az anyag a mágnesszalagon is.

A cimleírások azonosságának biztosítása úgy történik, hogy a gép minden cimleíráshoz csatolja a vonatkozó folyóiratszám adatait. Ehhez a művelethez két mágnesszalag szükséges. Az egyik szalagfeldolgozó-egységbe a cimleírásokat tartalmazó mágnesszalag kerül, a másik egységbe pedig egy üres mágnesszalag. Amint az első szalagról a legelső folyóiratszám adatai befutnak az adatfeldolgozó gép belső memóriájába, "megjegyzi" azokat, s az utána következő cimleírások mindegyikéhez odaiktatja a folyóiratszám nevének rövidített jelét s adatait, - és az üres szalagra e bővített cimleírást írja le. Amikor a bevívó szalagról a következő folyóiratszám adatai érkezik a gépbe, ezeket rögzíti memóriájában s az előbbi törli onnan. Ennek a folyóiratszámnak cimleírásához hasonló módon csatolja a szükséges adatokat. Ugyanígy jár el az összes folyóiratszámok valamennyi cimleírásával. A művelet eredményeként az üres mágnesszalagon megkapjuk az összes cimleírásokat eredeti sorrendben, de kiegészített formában.

Ez a munka néhány percig tart. Utána jön a következő lépés; a cimleírások hibáinak korrigálása. Ehhez három mágnesszalagot használnak: az előbbi menetben előállított szalagot, - erről kapja az adatfeldolgozó gép a cimleírásokat, - a javításokat tartalmazó mágnesszalagot, és egy üreset. A szalagok mindegyikét egy-egy szalagfeldolgozóegységbe fűzik. A művelet lefolyása most a következő. A gép belső memóriájába befut az első javítás szövege. Ez nem csak a tulajdonképpeni korrekciót tartalmazza, hanem azt is, hogy melyik folyóiratszám melyik

cimleírására illetve annak melyik részére vonatkozik. A másik szalagról érkező cimleírásokat figyeli a gép. A hibátlanokat változatlanul iratja le az üres szalagra. Amikor a hibás cimleírás érkezik, végrehajtja a javítást, s ezt a cimleírást már korrigáltan iratja le. Ezután veszi a következő javítást, s ennek tekintetbe vételével folytatja az eljárást. A menet végén a harmadik szalagon rajta lesznek az összes cimleírások, hibátlan szöveggel.

A következő menetben a cimleírások mellett számkódok formájában szereplő tárgyszavakat, karakterizánsokat szövegre teszi át a gép. Azutáni menetben a tárgyszavak szerint rendezi a cimleírásanyagot, - és így tovább. Az utolsó menet végén a mágnesszalagon olyan végső formában van már az előző nap folyamán indexelt anyag, amint az az Index Medicus legközelebbi számában szerepelni fog.

Minden nap egy-egy ilyen szalag készül az előző napon indexelt anyagról. Azaz havonta 22 szalag. Egy nap cimleírásanyagának teljes feldolgozásához a gépnek kb. egy órai igénybevétele szükséges.

Következő hónap első napjain történik a napi szalagok anyagának kumulálása. Ennek eredményeként kapják azt a mágnesszalagot, amelyen már az Index Medicus új füzetének teljesen kész szövege van. Ez a szalag kerül aztán a 7-es számú szalagfeldolgozóegységbe, amely a gyorszedőgépet vezérli. A gyorszedőgép a már elmondott módon filmen állítja elő az Index Medicus füzetének szövegtük-rét. A gyorszedőgép munkájának időtartama 10 óra körül van. Ez még 1969-ben sem fogja túllépni a 16 órát, pedig

akkor a füzetek a mainál sokkal terjedelmesebbek lesznek. A havi füzet összeállítása kb. 5 nap alatt készül el, mivel az adatfeldolgozó gép nem állítható kizárólag erre a munkára, hanem közben más feladatokat is el kell látnia.

A havi füzetek mágnesszalagait megőrzi és év végén ezekből állíttatják elő a géppel a Cumulated Index Medicus kötetének szövegét tartalmazó mágnesszalagokat, illetve ezekről a gyorsszedőgéppel a szedéstükröt.

Az intézet egyéb bibliográfiai kiadványainak készítése hasonló eljárással történik. Időtartamuk általában két nap, mivel terjedelmük kisebb.

A kérésre készített bibliográfiák előállítása már más eljárással megy. Az igénylésről, amely előadható élőszóval, írásban vagy távközlési úton, űrlapot fektetnek fel. Erre a következő adatok kerülnek: sorszám, dátum, az igénylő vagy az intézmény neve, az igénylő munkakörének jellege /klinikai tevékenység, kutatás, oktatás, tanulás stb./, a kérdés szövege az igénylő megfogalmazásában, a kért bibliográfia terjedelme /25 tétel alatt, 25-100-ig, 100 tétel fölött/, külön kívánalmak /pl. nyelvi korlátozás/. Az igénylő lapokat a tájékoztató-csoport vezetője veszi át, és kiosztja a megfelelő szakértőknek. A szakértő áttanulmányozza a kérdést, kielemez abból a témát jelölő tárgyszavakat, megalkotja azt a matematikai-logikai egyenletet, amely a gépi kereső művelet elvi alapját képezi. Felfektet a kérdésről egy kereső-lapot, reávezeti a kérdés tárgyszavait, a keresési egyenletet, továbbá az

igénylés számát, dátumát és saját jelét. A keresőlapok előbb ellenőrzésre kerülnek, majd lyukszalagra írják át azokat. Ennek revíziója után mágnesszalagot készítenek s annak igénybevételével folytatja le az adatfeldolgozó-gép az információvisszakeresés és a bibliográfia-összeállítás műveletét.

Az információszolgáltatás bázisát a komprimált címleírások gyűjteménye képezi, amelyet külön mágnesszalagokon tárolnak. A komprimált címleírások csak azt tartalmazzák, ami a tájékoztatás szempontjából elengedhetetlenül szükséges. A napi címleírásanyag feldolgozása során külön művelettel állítják elő azt a mágnesszalagot, amelyen a napi anyag komprimált címleírásai vannak, tárgyszavaik kódjaival. E szalag anyagát még aznap kumulálják a komprimált címleírások gyűjteményével. Így a gyűjtemény a leg-szorosabb értelemben mindig naprakész állapotban van.

Az információkeresés művelete több lépésből tevődik össze. Első a kérdés tárgyszavainak áttétele kódjelekre. Ezt az adatfeldolgozó-gép a kérdések mágnesszalagjának és a tárgyszó-szótár szalagjának igénybevételével hajtja végre, s egy üres szalagra a kérdést már ilyen átkódolt formában iratja át. A következő menetben előkeresést végez a gép. A tárgyszavak kódjelei figyelembevételével átszelektálja a komprimált címleírások gyűjteményét, és minden címleírást, amelynek tárgyszó kódjai között a kérdés kódjainak valamelyike előfordul, egy külön szalagra ír ki. Az előkeresés eredményeként kapott anyagon aztán finom-szelektálást végeztetnek. Az előbbi menetben ka-

pott cimleírások közül a gép kiválogatja azokat, amelyeknek tárgyszó kódjai kielégítik a kérdés logikai egyenletét, s ezeket egy külön szalagra írja ki. Ezek azoknak a dokumentumoknak a cimleírásai, amelyeket a gép tárgyszavaik nyomán a kérdésre választ-adóknak minősít. Erről, az utolsó mágnesszalagról, írja le szövegszerűen a berendezés gyorsleírógépe a keresés eredményeként készült bibliográfiai jegyzéket. Az igénylőnek való kikészítés előtt a jegyzéket még szakértő vizsgálja át. Törli belőle azokat a cimleírásokat, amelyeknek tárgyszavai bár kiegyenlítik a keresés egyenletét, de témájuk még sem szolgáltat érdemleges informatív anyagot a feltett kérdésre. Az igénylőnek átadott információs bibliográfia tehát csak a használható anyagot tartalmazza.

A gépi tájékoztatást azonnali, illetve napi szolgáltatásként végzik. A bibliográfiát általában a kérés előterjesztését követő két órán belül készítik el. Ha ez az adatfeldolgozógépnak más munkákra való igénybevétele miatt nem lehetséges, akkor még a nap folyamán teljesítik a szolgáltatást. A munkaidő vége felé beadott kérdéseket a következő munkanap reggelén dolgozzák föl.

A tájékoztatási munka vonala az, amelyen a MEDLARS a National Library of Medicine kereteit túllépve országos rendeltetésűvé válik. A szaktájékoztatás iránti igény olyan nagy mértékben fokozódik, hogy az egyetlen helyen történő ellátásáról át kell majd térni a decentralizált rendszerre, s ki kell építeni az egész országot behálózó tájékoztató-szolgálatot. Ezt a MEDLARS lehetővé teszi,

sőt a problémának leggazdaságosabb megoldását adja. Az irodalomfeltárás súlyos és nagyszabású munkáját csak egy helyen végzik, de az elkészült információs-bázisanyagot számos helyen bocsátják az érdeklődők rendelkezésére. A tájékoztatás alapját képező komprimált címleírásgyűjtemény mágnesszalagait megfelelő példányszámban sokszorosítják. Ez viszonylag egyszerű berendezéssel és gyorsan végezhető. Az ország különböző pontjain elektronikus adatfeldolgozógéppel felszerelt tájékoztatási alközpontokat szerveznek. Ezek a központtól kapott mágnesszalagokkal teljesértékűen ki fogják elégíteni körzetük igényeit. Az általuk készített tájékoztató bibliográfiák ugyanazt az anyagot tartalmazzák, mintha azokat a központ készítette volna. Így a National Library of Medicine orvostudományi-egészségügyi dokumentációs munkája valóban az egész ország orvosi karát és egészségügyi szervezetét szolgálja.

Dr. Orosz Gábor

LÁTOGATÁS A GÖTEBORGAI ORVOSKARI KÖNYVTÁRBAN

UNESCO ösztöndíjas nyugati utunk során az Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ felkérésére néhány orvostudományi és kórházi könyvtárt is tanulmányoztunk. E tanulmány a göteborgi Orvostudományi Könyvtárban tett látogatásunk tapasztalatait ismerteti.

x x x

Egy évtizedes kényelmetlen szükségelhelyezés után, 1959-ben költözött a göteborgi Orvoskari Könyvtár új épületébe, amelyet Klas Anshelm építész tervezett.

A szakirodalomból és a fényképekről jól ismert a vadszölőlővel befuttatott, meredek kősziklára és sziklába épített, vasbeton gerendákon nyugvó, hatalmas, sima betonkolosszus; a valóságban mégis meghökkentő és lenyűgöző látványt nyújt szabatos fogalmazású architektúrája.

Az épület, amely a fejlődő egyetemi város központjában kapott helyet – közvetlenül az anatómiai és a szövettani intézet szomszédságában – külsejében mértéktartóan modern; ritmusosan elhelyezett ablaksorokkal áttört betonfalai klasszikus építményekre emlékeztetnek. A belépőt azonban mindenütt modernség, célszerűsége és szakszerűsége irányuló törekvés ragadja meg.

Az épület homlokzata az elméleti intézetekre néz; délkeleti oldalról a Jubileumi-klinikára és a Sahlgren-kórház impozáns épülettömbjeire nyílik kilátás. E kórház felől a Guldhed utcában található a könyvtár másik kősziklába épített bejárata, amelyet felvonó köt össze a kölcsönzési osztállyal.

A főbejárattól balra nyíló folyosó közvetlenül összeköti a könyvtárt az egyes intézetekkel. Itt található többek között a dékáni szoba, egy tárgyaló terem, a könyvtár telefonközpontja s postahivatala, a könyvkötészet, a fotolaboratórium, a filmarchívum és a vetítőhelyiség. A földszinten kapott elhelyezést még egy olvasószoba a ku-

tatók számára, amelyet lépcső köt össze az emeleti olvasóteremmel. A kutatószoba kényelmes, modernül felszerelt. Szomszédságában van egy szoba, írógépekkel és gépi diktáló berendezéssel; egy másik szoba mikrofilm és mikrokártya olvasására alkalmas készülékekkel áll a kutatók rendelkezésére.

A könyvtár látogatóit fotocellás számológépezet jegyzi. Ez a készülék minden belépőt számlál, tehát nem mutathatja pontosan a könyvtár használóinak számát, az eltérés azonban elhanyagolhatóan csekély.

Az épület öt emeletszintre oszlik. A földszint alatt, a hegybe robbantva, három szinten a raktárak nyertek elhelyezést, amelyekkel gyorsjáratu személy- és teherliftek biztosítják az összeköttetést. Jelenleg csak a legfelső raktárszintet rendezték be modern, acélcsövekből szerkesztett, "Nord-Verk" gyártmányu állványokkal. A raktárak 4000 polcfolyóméter állványzat elhelyezésére nyújtanak lehetőséget. A jelenlegi állomány raktározása 2000 polcfolyómétert igényel. A könyvtárosok véleménye szerint 15 évre biztosítotttnak látszik a zavartalan raktározás.

Az épület hosszúsága 42 méter, szélessége 22 méter. A szintek együttes padlóterülete 3330 m^2 . A belső térfogat mintegy 10.000 m^3 . A felső emeleti helyiségek, a kölcsönző szolgálat, az olvasótermek mennyezet magassága 6 méter. Az egyéb részek magassága nem haladja meg a szokásos szobamagasságot. Az olvasótermek férőhely száma 125.

Az épület tervezésénél - amelyben közreműködött a könyvtárosok vezető gárdája - három fő szempontot tartottak szem előtt: a helyiségek központosítását, könnyű megközelíthetőségét és flexibilitását. A flexibilitást szolgálja az épület egyenlő modulussal kialakított oszlopszerkezete is. Az emeleti válaszfalak átszerelhetők, emellett kitűnő hangszigetelésűek. A hangszigetelést olcsó szalmapanelek alkalmazásával oldották meg. Csak az épület északnyugati része készült hagyományos koncepciók alapján, itt húzódnak a vízhálózat csövei és az elektromos vezetékek. A különböző olvasótermek nincsenek válaszfalakkal elkülönítve egymástól: a folyóiratolvasót, a keleti és déli oldalon húzódó kutatórészlegeket csak változó mennyezetmagasság határolja el a középső, legnagyobb olvasóteremtől.

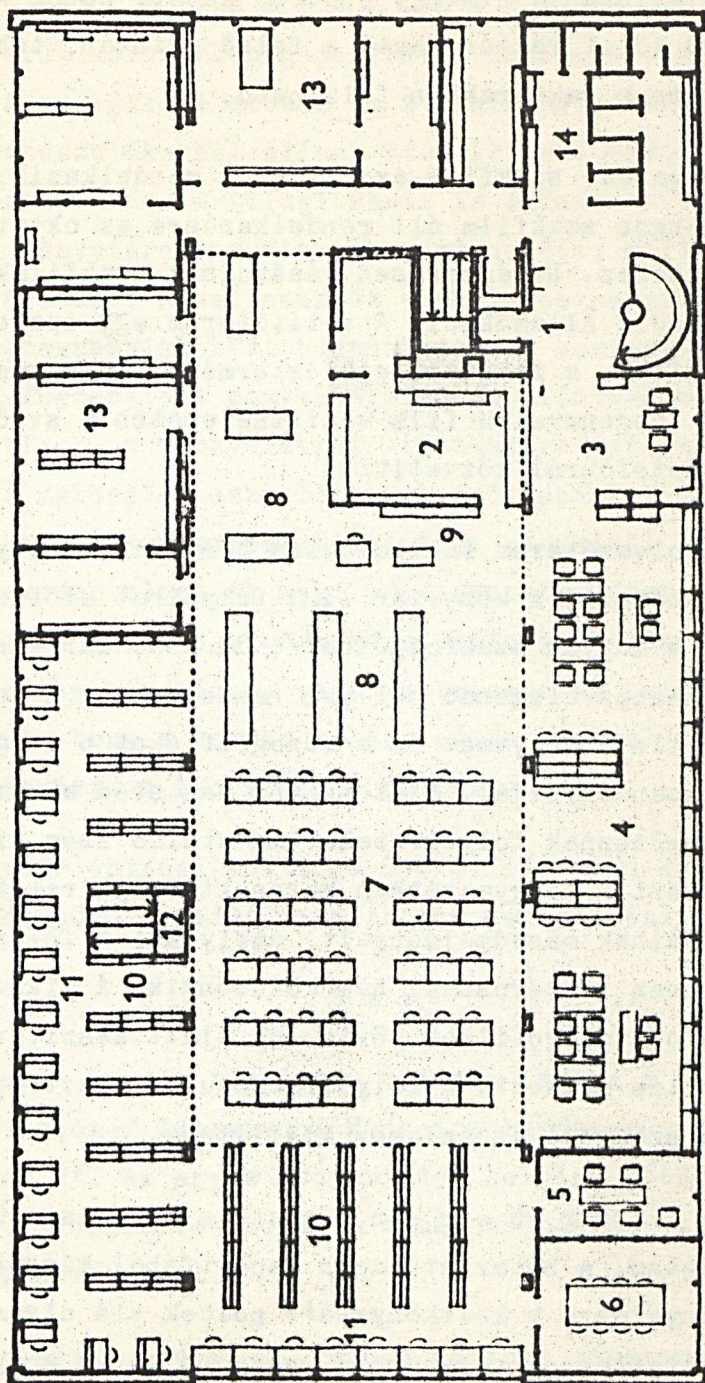
A nyugati könyvtárakban határozott törekvés a személyzetrel való takarékoság. Ezt a célt szolgálja a könyvtári munka lehetőség szerinti gépesítése is, ezt a tendenciát a könyvtár építésénél is igyekeztek megvalósítani. Ezért a személyzeti szobát, a kölcsönző szolgálatot és az olvasótermet szorosan egymás közelébe hozták. Emellett az egész épület beosztásán érezhető, hogy a közlekedési távokat igyekeztek a minimumra csökkenteni. Illusztrálásul hasznos elemzően megtekinteni az első emelet alaprajzát.

Az emeleti szint helyiségei

1. Bejárati lépcső	8. Bibliográfiai és referátum gyűjtemény, referencé könyvtár.
2. Kölcsönző-szolgalat.	9. Katalógusok.
3. Városhelyiség.	10. Folyóiratok, monográfiák.
4. Folyóiratolvasó.	11. Kutatórészleg.
5. Társalgó, dohányzó	12. Lépcső a kutatószobákhoz.
6. Tanácskozó /tizes munkacsoport részére/.	13. Személyzeti szoba.
7. Olvasóterem kari hallgatók részére.	14. Öltözők, mosdók.

S

V

N

Az első emelet alaprajza

A könyvtár állománya mintegy 375.000 kötet, ebből kb. 100-125.000 kötet raktározható a felső szinten, tehát az állomány zöme a raktárakban található.

A könyvtár gazdag szakfilm-archivummal rendelkezik; több, mint 800 hangos szakfilm áll rendelkezésre az oktatás szemléltetéséhez. Rendszeresen vásárolnak szakfilmkópiákat az Egyesült Államokból. A vetítőterem egy spalettafal kinyitása által, a fakultás gyűléstermével 60 személyesre bővithető. Idegennyelvű film vetítése esetén a svéd fordítást magnetofonról közvetítik.

A folyóiratolvasóterem falipolcaira helyezik a folyóiratok folyó évi számait. A könyvtár 1300 folyóirat előfizetője /köztük 21 a magyar szakfolyóirat/, de 2000 kurrens periodika tárolásához elegendő hellyel rendelkezik. A folyóiratok utolsó tíz évfolyamát és a monográfiákat 5 évig a nagy olvasóteremben tárolják. Mint számos más svéd könyvtárban, itt is kölcsönöznek folyóiratokat az utolsó szám kivételével. Viszont a leggyakrabban keresett folyóiratok utolsó évfolyamainak másodpéldányait, amelyeket a földszinti kutatóteremben raktároznak, nem kölcsönzik. A cikkekről fotomásolatot, mikrofilmet rövid idő alatt készítenek önköltségtérítés mellett. A folyóiratok új számait egy hétig az e célra szolgáló asztalokon kiállítják.

A k ö n y v t á r b e r e n d e z é s e célszerű és nagyon elegáns. A butorzat japán importfából készült. Az olvasók kényelmére a kézikönyvtári polcok alá olvasóasztalokat építettek. A nagyméretű, nagyobb súlyú könyvek tárolására és olvasásához néhány magasabb, álló olvasóasztalt szerkesztettek.

T e c h n i k a i b e r e n d e z é s ü k gazdag. Könyv-
kötészetük korszerűen gépesített. Fotolaboratóriumuk mo-
dern. A szolgálati szobák és a raktárhelyiségek modern
beszélőkészülékekkel állnak összeköttetésben. Xerox-szal
sokszorosítanak. A világításról is érdemes szólni. Mint
a svéd könyvtárakban általában mindenütt, mellőzték a
csővilágítást. A kellemes és egyenletes nappali világi-
tást laternaablakokkal biztosítják. A mesterséges vilá-
gitást függesztett pontvilágítással oldották meg, ezt
egészítik ki a mennyezetről visszaszórt reflektorfény-
nyel. A különálló asztalokat olvasólámpákkal világítják
meg. A tanácskozási szoba világítását rendkívül eredetien
és érdekesen oldották meg: a mennyezetre függesztett
lámpatartó karok egy pont körül elforgathatók és a lám-
pák a terem hosszában, vagy szélességében helyezhetők el,
aszerint, hogy a terem milyen célra használják. A lég-
kondicionálás a mennyezeten át történik.

A könyvtár építési költsége 2.7 millió svéd korona volt,
ebből 500.000 koronát fordítottak berendezési tárgyakra.

x x x

A könyvtár o s z t á l y o z á s i r e n d s z e r é t
a Washington-i Library of Medicine rendszere alapján ala-
kitották ki. Az egyes csoportokon belül a betűrend érvé-
nyesül. A csoportok betű és számkombinációs jelzetekkel
nyernek kifejezést.

A könyvtárnak egy főkatalógusa és több részkatalógusa
van. A főkatalógus szerzői és szakkatalógusból áll és

tartalmazza a klinikák, az intézetek és a skandináv tisztiorvosi tanfolyam tulajdonát képező könyvanyagot is. Az idegen anyagot más-más színű cédulákkal különböztetik meg a saját állománytól. Az intézeti és klinikai anyag nem kölcsönözhető, csak helyben olvasható.

A szerzői katalógus a periodikák kivételével a könyvtár teljes állományát feltárja. A szakkatalógus csak az időszerű irodalomra terjed ki. Elképzelhető milyen gondos ápolást kíván e katalógus aktualitásának és korszerűségének biztosítása. Külön katalógus tárja fel az olvasóteremben tárolt monográfiákat. A periodikakatalógus betürendes és szakkatalógus.

x x x

A könyvtár heti nyilvántartási ideje 61 óra. Hétfőtől péntekig 9-20 óráig, szombaton 9-15-ig kölcsönöznek. Az orvostudományi kar hallgatói és diplomás alkalmazottai letéti díj nélkül használhatják a könyvtárt. Idegen kölcsönzők 3 évi tartamra letéti díjat fizetnek.

A kölcsönző írásban kéri az igényelt könyveket, amelyeket általában 5 percen belül kézhez kap.

A kölcsönzési idő műfajonként változó: monográfiákra és tankönyvekre egy hónap, nagyon keresett könyvek esetében egy hét; periodika évfolyamok két hétre, egyes folyóirat-számok egy hétre kölcsönözhetők.

Igen nagy a könyvtár bel- és külföldi könyvtárközi forgalma. Említették, hogy könyvtárközi kapcsolatban állnak több magyar könyvtárral is.

A kölcsönzői előírásokat szigorúan kezelik, megsértésük az olvasó kölcsönzési jogainak korlátozásával, vagy megvonásával járhat.

x x x

A göteborgi Orvostári Könyvtárban tett látogatásunkra mint tanulmányutunk egyik legmaradandóbb élményére emlékezünk.

Kellner Béla

A STOMATOLÓGIA TAGOZÓDÁSA

/A Szerkesztőbizottság megjegyzése: Az OOK harmincas szakrendszerének kibővítése illetve az egyes szakok további lebontása szükségessé vált orvosi könyvtáraink számára. Ezért jelen számunkban a 18 Stomatológia szak felosztását közöljük, amelynek alapján könnyebbé válik e munkaterület felosztása és a művek szakkatalógusba történő besorolása./

A szokásos szóhasználat szerint a fogorvosi tudomány neve stomatologia és ennek az orvosi szaknak a művelője a fogorvos: a stomatológus. Mindkét megjelölés a szájnyílást jelentő görög stoma szóból származik. A stomatológia munkaterülete az ajkak, az orca, a szájüreg, a szájpadlás, a nyelv, a nyálmirigyek, a fog és fogmeder, az állkapocs, a felső állcsont, a járomcsont, a járomív. Az anatómiai határok azonban nem azt jelentik, hogy a szomszédos regio gyógyítása nem lehet a stomatológus feladata.

A stomatologia tulajdonképpen a sebészetből szakadt le, de mihelyt tuljutott az első és talán legfontosabb felada-

tán, a fájdalom megszüntetésén - ez kezdetben a foghuzás volt - előtérbe került a reparatív tevékenység. Így alakult ki a konzerváló fogászat, mely a szuvas fog gyógyításával és a hiányzó fogszövet pótlásával foglalkozik: tömés, betét, gyökértömés, csaposfog, teljes borítókorona, 3/4 korona készítése tartozik ide. Több fog hiányát hiddal, illetve teljes vagy részleges fogpótlással kell megoldani. Ezt tárgyalja a protetika. A konzerváló fogászat és protétika a pótlás elkészítéséhez a legkülönbözőbb anyagok egész sorát használja fel. Ezek megmunkálása-kor sokrétű technológiai ismeret is nélkülözhetetlen, sőt ezen túlmenően az anyag a pótlás tervezését is szorosan befolyásolja. Így különült el egy újabb ismeretanyag: az odontotechnológia, mely nemcsak a stomatológiának, hanem egyben a fogtechnikus mesterségnek is igen fontos tananyaga.

A stomatológia fontos része a fogágybetegségekkal foglalkozó parodontologia, valamint a szájbetegségek: az iny, az orca, a nyelv, a nyálmirigyek kóros folyamatainak gyógyítása.

Ne feledkezzünk meg a szájsebészetről sem, mely már messze túlhaladva a foghuzást, általában a szájüreg lágyrészeinek és nyirokrendszerének, valamint csontos állományának gyógyításával foglalkozik. A daganatos betegségek az onkostomatologia feladatkörébe tartoznak. Az arc és állcsontok sebészeti megbetegedései már annyira megnövelték a stomatológia hatáskörébe tartozó munkaterületet, hogy új elnevezés vált szükségessé, ez a maxillofacialis se-

bébszet, ill. traumatológia. Ezen belül ~~is~~ kialakult a helyreállító arc- állcsontsebészeti, /defectológia/, mely a szerzett vagy veleszületett arc-, ajak-, állcsonthiányok pótlásával, archasadékok és hiányok plasztikai zárásával, fedésével foglalkozik.

A fogazati rendellenességeit és gyógyítását összegezi az orthodontia. Az anomáliák okainak tisztázása és a kellő időben alkalmazott terápia nagy tapasztalatot, bonyolult elméleti és gyakorlati tudást követel.

Külön kell szólni a gyermekfogászatról, melynek legfontosabb feladata a fogszüvasodás megelőzése és gyógyítása. A felnőttek kezelési eljárásai a kisgyermeknél legtöbbször csődöt mondanak, ezért a gyermekekkel való foglalkozás különleges pszichológiai felkészültséget kíván, türelemről, gyors és biztos kézzel nem is szólva.

Mint az orvostudomány többi területén, természetesen a stomatológián belül is kialakult az idős emberek fogazatának és szájüregeinek kórtanával foglalkozó tudományág: a gerodontologia.

Mint látható, a stomatológián belül számos ág bontakozott ki. Szakképesítés azonban csak egyetlen van, a fogszakorvosi. Jogosan felmerülhet a kérdés, hogy indokolt-e akkor a specializálódás és nem mondavacsínált, erőltetett-e a stomatológiának ez a felbontása?

Azzal válaszolnék, hogy a belgyógyászat is egyben szakképesítés, de pl. endokrinológushoz visszük a testi fej-

lődésében visszamaradt gyermeket és hematologussal konzultálunk, ha vérképzőrendszeri betegséget tételezünk fel. A speciális problémával foglalkozó kollégától szűkebb munkaterületének alaposabb ismeretét várjuk: azaz a helyes diagnózist és terápiát.

Az egyetemi tananyagban a stomatologia minden ága szerepel, de a gyakorló fogorvos nem tudhat egyformán jól minden résztudományt. Ha fogszabályozással foglalkozik, nem gyűjthet ugyanannyi tapasztalatot, pl. a felnőttek fogpótlása terén. Ha gyermekfogorvos, nem biztos, hogy gyakorlott sebész is, tehát nem valószínű, hogy farkastorku betegeit ő maga fogja megoperálni.

A stomatológia bármely területén megtaláljuk a kettős célkitűzést: A funkció helyreállítása és az esztétikai hatás elérése. A funkció – vagyis a rágás és a beszéd – valamint az esztétikai hatás irányító szempont a töméstől a pótlásig, a fogszabályozáson át a fogágybetegségek gyógyításáig stb. A rágás és az esztétikai hatás megóvása miatt nem közbös, hogy pl. az állcsontöböl műtétekor gondolnak-e arra, hogy a beteg majd rágni és beszélni akar, és hogy a súlyosabb csontoló műtét után a besüppedt arcot is javítania kell a készülő protézisnek.

Az orvostudomány egyéb területein is adódnak stomatológiai problémák. Elsősorban az általános sebészet, a fül-orr-gégégyógyászat, traumatológia, bőrgyógyászat, szemészet területén. De minthogy számos fertőző betegség jár szájtünettel – sőt vérképző és endokrin betegség is – a belgyógyászat körébe tartozó közös témák is bőven találhatók.

Ezért tekintettel kell lennünk a stomatológia határterületeinek problémáira is.

Dr. Vályi Edit

IDEGGYÓGYÁSZATI INTÉZETEK EGYÜTTMŰKÖDÉSE VAS MEGYÉBEN

Az orvosi könyvtári hálózat területi elrendezésü - kivéve az Országos Közegészségügyi Intézet alközpontját, amely összefogja az ország Közegészségügyi Járványügyi Állomásait. A területi elrendezés a hálózat szervezésének időszakában szükségszerű volt. A hasonló profilu intézetek azonban ezzel elszakadtak egymástól, hiszen megyénként legfeljebb egy-egy Gyógyszertári Központ, Bőr- és Nemibeteg gondozó vagy Ideggondozó rendelkezik szakkönyvtárral.

Vas megyében azonban a Megyei Kórház Idegosztályán kívül egy felnőtt és egy gyermek ideggondozó és két munkaterápiás, betegfoglalkoztató intézet is van. Az intézetek orvosainak szakirodalmi igényeik voltak, ezért határoztuk el, hogy megbeszélésre hívjuk össze a megye ideggyógyászait, amelyen irodalmi ellátásuk problémáit és módjait vitatnánk meg.

A megbeszélés a szombathelyi Megyei Kórház Orvosi Könyvtárában zajlott le. Előkészítésképpen az orvosi könyvtáros - Kóbor János kartárs - összegyűjtötte a kórház összes ideggyógyászati könyvét és folyóiratát. /Ugyanekkor megtörtént rekatalogizálásuk, leltárellenőrzésük is./ Kiállítás készült ezekből a könyvekből, folyóiratokból, valamint az OOK kiadványaiból: a Magyar Orvosi Bibliográfiá-

ból, az ideggyógyászati és egyéb retrospektív szakbibliográfiákból, Az Orvosi Könyvtárosból, lelőhely- és fordítás-jegyzékekből.

Az OOK személyesen hívta meg az érdekelteket és meg is jelent egyetlen kivétellel a megye összes ideggyógyásza. A megjelentek érdeklődéssel forgatták a folyóiratokat, kiadványokat s akadt olyan éppen a Megyei Kórház Idegosztályának orvosai között, aki saját könyvtáruk könyvei között is talált ujdonságot.

A megbeszélés az orvosi hálózat és a megye könyvtárai helyzetének és feladatainak ismertetésével kezdődött. Ezután a könyvtáros ismertette a megyébe járó külföldi ideggyógyászati folyóiratokat.

A vita során elsősorban gazdasági természetű gondok és problémák merültek fel, de hamarosan konstruktív javaslatok is születtek. Így például elsősorban a devizás megrendelések összehangolásáról. /Mindössze két folyóirat járt két-két példányban, de most ezt is megszüntetik, helyette újabb folyóiratokat rendelnek meg./

Bölcskey dr.-t bizta meg az értekezlet, hogy a legközelebbi Alközponti Könyvtári Tanácsülésen az ideggyógyászati intézetek érdekeit képviselje.

Devizás folyóiratok csak a Megyei Kórházba és az intapusztai Betegfoglalkoztató Intézetbe járnak. Az alközponti könyvtáros az idegosztály anyagáról, dr. Goldschmidt igazgató a betegfoglalkoztató folyóiratainak tartalomjegyzé-

keiről öt-öt példányos másolatot készített és ezt elküldik a többi ideggyógyászati intézeteknek. /A gépelési munkát egy-egy beteg munkaterápiában végzi./ Későbbi megállapodás szerint Intapuszta az OOK-nak is elküldi a Budapestre nem járó ideggyógyászati folyóiratok tartalomjegyzégeit.

Intapuszta az Excerpta Medica Neurology szekciójának minden számát automatikusan megküldi három hétre az Idegosztálynak. Kivánságra a többi intézetnek is rendelkezésére bocsátja.

A tartalomjegyzékek alapján kiválasztott folyóiratszámot illetve cikket - későbbiek során esetleg másolatban vagy filmen - az érvényes kölcsönzési eljárással mindegyik intézet köteles kölcsönadni.

A Megyei Kórház Orvosi Könyvtára megyei ideggyógyászati központi katalógust fektet fel. Ebben mind az öt intézmény teljes könyvállománya szerepel. Az intézetek az OSzK által kiadott rövidített cimleírási szabályok alapján készített katalóguskartonokat fognak beküldeni az alközpontba. Természetesen komoly probléma, hogy ki fogja elkészíteni e cimleírásokat. Az alközponti könyvtáron kívül sem függetlenített, sem részfoglalkozású könyvtáros nincs a megyei orvosi hálózatban. Intapusztán egy pszichológusnő kezeli a könyvtárat, a többi intézetben orvosok, akik esetleg egy-egy adminisztrátor segítségét vehetik csak igénybe. Így a katalógusok elkészülése nem várható rövid időn belül.

Elkészülte után Intapusztán lemásolják és a teljes könyv-állomány jegyzékét megküldik az intézeteknek. Kevesebb gondot okoz majd az új beszerzésekkel való kiegészítés.

Az ideggyógyászati intézetek könyvállományának szakbeosztása nem történhet az OOK által az általános kórházak részére kidolgozott harmincas szakrendszer szerint, sem az ETO szerint. Sajátos ideggyógyászati rendszert kell kidolgozni, amelynek az lesz a különös előnye, hogy az ország területén elszórtan működő ideggondozók, gyógyintézetek is fel tudják használni raktári- vagy katalógusrendszerük kialakításához.

Ha a megbeszélés határozatai megvalósulnak, jelentős lépéssel haladtunk előre a Vas megyei ideggyógyászok szakirodalmi ellátása terén, s új ötletekkel gazdagodott hálózati munkánk.

Torday Aliz

S Z E M L E

A MAGYAR RÖNTGENFOLYÓIRATOK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

Egy szakma kialakulását, fejlődését, nehézségeit és sikereit egyaránt le lehet mérni a szakma folyóiratainak tükrében. Az orvosi tudományos folyóiratok változásai, valamint a kevésbé ismert és megszűnt folyóiratok közleményeinek feltárása az orvosi könyvtárosok részére kívánatossá, sőt szükségessé teszi az orvosi folyóiratok történetének vázlatos ismeretét.

Az utolsó négy évtizedben igen nagymértékű volt a magyar röntgenfolyóiratok változása. Sok röntgen-tárgyu cikk jelent meg műszaki vagy kereskedelmi jellegű folyóiratokban is. Ezért tartottuk szükségesnek e folyóiratok ismertetését.

Röntgenológia tudományos havi folyóirat, amelyet "röntgenológus és szakmabeli egyetemi tanárok, főorvosok, laboratóriumvezetők, tanársegédek stb. közreműködésével" szerkesztett és kiadott dr. Nagy Andor rönt-

genlaboratórium-vezető. A folyóirat célja, "hogy a magyar szerzők eredeti közleményei itthon nálunk, magyar nyelven jelenhessenek meg és egy gyűjtőkötetben együtt foglaltnak. Célunk továbbá a röntgenológia propagálása, ismeretése". A Röntgenológia számonként átlagosan 16 oldalnyi terjedelemben jelent meg, főleg önálló eredeti közleményeket közölve. Az első szám Henszelmann Aladár, Révész Vidor és Holitzsch Rezső magas színvonalu közleményeit, továbbá értékes referáló anyagot tartalmazott. 1922-ben hét, 1923-1929 négy-négy száma jelent meg. A folyóirat a megalakult Magyar Röntgentársaságnak lett hivatalos lapja. A folyóiratot kezdetben Krausz Á. Fia Veszprémben, később az Általános Nyomda Rt. illetőleg az Ujságüzem Rt. Budapesten nyomta.

Rádió, röntgen és egyéb sugárzások címen ismeretterjesztő folyóirat jelent meg 1924 decemberében, amelyet kezdetben Nagy István, és Mayer Béla szerkesztettek. A folyóirat a műegyetemi rádióklubnak és az időrendben másodikként megalakult Magyar Orvosok Röntgen Egyesületének volt a hivatalos lapja. A folyóirat 1924. decembertől 1925. júniusáig jelent meg, a Magyar Tudományos Sajtóvállalat nyomásában. Orvosi vonatkozásu közleményeket is tartalmazott.

Magyar Röntgenközlöny. Kelen Béla professzor szerkesztésében a Magyar Orvosok Röntgen Egyesülete hivatalos lapjaként a Metallix röntgengyár anyagi támogatásával 1926-tól kezdődően évenként hat számban megjelenő szakfolyóirat. Minthogy e folyóirat műnyomó papíron jelent meg, lehetővé vált a röntgenfelvételeknek megfelelő formában való közlé-

se. A folyóirat 18 éven keresztül jelent meg. Kezdetben az Egyetemi Nyomda, később Ábrahám és Sugár nyomdai vállalat nyomta a folyóiratot, amelynek 1934-től kezdődően Végh József dr. volt a kiadója. A szakfolyóirat 1944-végén szűnt meg.

Radiologia Hungarica. Az Orvosegészségügyi Szakszervezet radiológus szakcsopórtja hivatalos lapjaként 1949-ben jelent meg. Ratkóczy Nándor professzor volt a főszerkesztő. A társszerkesztők Hrabovszky Zoltán és Wald Béla voltak. A felelős kiadó Végh József volt. Évenként négy alkalommal jelent meg 4-iv terjedelemben. A folyóiratot Ábrahám J. utóda nyomda műnyomópapíron nyomta.

Magyar Radiológia névre magyarosították a Radiologia Hungarica nevét, amely az Orvosegészségügyi Szakszervezet radiológus szakcsopórtja hivatalos folyóiratként jelenik meg 1950-től kezdődően. A folyóirat főszerkesztője: Ratkóczy Nándor professzor, társszerkesztője: Zsebők Zoltán Kossuth díjas professzor. A folyóirat felelős szerkesztője: Hajdu Imre és szerkesztője: Végh József. A folyóirat műnyomópapíron jelenik meg évente hat számban á 64 oldal terjedelemben. A nyomást a Révai nyomda végzi.

Radiológiai Közlemények. Az Országos Röntgen és Sugárfizikai Intézet hivatalos közleményeként évenként négy számban könyvomas kivitelben újabb folyóirat jelenik meg. Deák Pál professzor a főszerkesztő és Fried László a szerkesztő. A folyóirat első száma 1961-ben jelent meg.

Medicor News. A Medicor Röntgen Művek külföld számára elsősorban technikai kérdésekkel foglalkozó időszakos folyóiratot ad ki, amelynek célja a magyar röntgen készülékek és egyéb orvosi műszerek propagálása.

Valamennyi fent felsorolt folyóiratban eredeti közlemények egész sora jelenik meg, amelyeket a hazai és külföldi szakirodalom rendszeresen idéz és hasznosít.

Dr. Bugyi Balázs

A GRAZI TERÜLETI KÓRHÁZ ORVOSI ÉS BETEGKÖNYVTÁRÁRÓL

Szülővárosomban, Grazban, a helyi kórház 3.200 ágyas. Egy nagy köralaku parkot vesznek körül a kórház osztályainak három emeletes egyforma épületei. A kórházban nincs központi könyvtár, minden kórházi osztálynak külön könyvtára van. A kórház igazgatója, dr. Mittelsbacher – különben udvari tanácsos és "Herr Hofrat" megszólítására a titkár-nő figyelmeztetett – igen szívélyesen fogadott és két és fél órán keresztül személyesen kísért végig néhány kórházi osztály könyvtárán. Osztályonként 200–300 kötetes könyvtárunk van. Az igazgató szobájában kapott helyet a könyvtár orvostörténeti anyaga. A könyvek szabad csőbutor polcon vannak, emiatt igen sok könyv elvész. Függetlenített könyvtáros beállítását most tervezik. A könyvtári állomány kb. 10 ezer kötet. A folyóiratok is hiányosak. Különben igen sok német és főleg angol nyelvű folyóiratot járatnak. Egy-egy általános lapból több példányuk is van. Amikor az igazgatónak említettem, hogy nálunk csak egy jár, és egymásnak kölcsönzik az osztályok, ezt nagyon jó ötletnek

tartotta, mert azon a pénzen újabb féleségeket járathatnának. Legjobb folyóiratuknak a Klinik der Gegenwart-ot tartja. Katalógusok nincs, kölcsönzési nyilvántartásuk kezdetleges. Az olvasó neve szerint vezetnek egy füzetet, a kikölcsönzött könyv helyére pedig egy színes "őrlap" kerül, rajta a kölcsönző nevével.

A betegkönyvtárat egy plébános kezeli, "társadalmi munkában". A reggeli mise után kezdi a könyvtári órát 10-1-ig és délután 3-5-ig. A betegekhez személyesen is elviszi a könyvet a kölcsönzési idő után. /Igen kedélyes ember, nincs benne semmi "papos", Magyarországon is járt az első világháború alatt, s most is emlegeti a magyar bort; néhány szót tud is magyarul: Éljen a magyar! - mondja rossz kiejtéssel./ Nemcsak a könyvtáros nem papos, de a könyvtár sem rendelkezik vallásos könyvekkel.

A betegek - a tehetősebbek - szívesen vásárolják a könyvet és kölcsönzik egymás közt. A betegkönyvtárat főleg a szegényebbek veszik igénybe.

Baki Józsefné

KISÉRLET AZ ORVOSI KÖNYVTÁRI IRODALOM KÖZÖS SZERZEMÉNYEZÉSÉRE ÉS RAKTÁROZÁSÁRA

Meyerhoff, Erich: The Medical Library Center of New York: Az Experiment in Cooperative Acquisition and Storage of Medical Library Materials. Bulletin of the Medical Library Association Part I. 1963, 51, 4. 501-506 p.

A Midwest Inter-Library Center /Középnyugati Könyvtárközi Központ/ igazgatója és tervezője 1951-ben áttanulmá-

nyozta a tároló könyvtárak történetét és vázolta a középnyugati egyetemek számára újonnan szervezett területi együttműködés tervét. A Midwest Inter-Library Center nagy és jól megérdemelt tetszést aratott a könyvtári világban ötletes tervezésével, szép kivitelezésével és fejlődésével. "The State of the Library Art" című folyóirat megalapítja: "Valóban ki kell jelentenünk, hogy eddig még egyetlen erőfeszítés sem volt olyan hatásos az együttműködés megszervezésére, mint ez. Akár sikeresnek fogják itélni, akár nem, abban van a nagy jelentősége, hogy a modern könyvtáraknak ötleteket ad a jövőre vonatkozólag."

A Medical Library Center of New York /New Yorki Orvosi Könyvtári Központ/ hálával tartozik nem csak a Midwest Inter-Library Center-nek, hanem a New England Deposit Librarynek és a Hampshire Interlibrary Centernek is, amelyek bebizonyították, hogy a raktározásban és a könyvtári anyagok szerzeményezésében való együttműködés milyen gazdasági előnyökkel jár. Kidolgozták ezeknek a műveleteken az adminisztrációs módszereit is.

A new yorki metropolis területén lévő könyvtárak közötti kooperáció terve göröngyös utat tett meg. Elég, ha megemlítjük, hogy mindazok az értekezletek és tanácskozások, amelyeket a nagy kutatóintézetek könyvtárainak vezetői, a különféle bizottságok és a speciális könyvtárak kezdeményeztek 1948-ban, kudarcba fulladtak. Közel 10 évvel később New York Város Felsőoktatási Intézeteinek Tanácsa kezdett ismét foglalkozni a könyvtárközi együttműködés

vizsgálatával és ekkor, különböző intézmények bevonásával, tervek is készültek, amelyek azonban a szükséges anyagiak hiányában még részben sem kerültek megvalósításra.

Azok a tervek, amelyeket a könyvtárak együttműködésére 1958-ban kezdtek kidolgozni lassan, de folyamatosan fejlődtek.

1959 november 20-án megalakult a New Yorki Orvosi Könyvtári Központ, amelyhez 9 különféle orvostudományi kutatóintézet és egyetem - többek között a Rockefeller Intézet - könyvtára tartozik. Az ügyvezető igazgatóság az orvostudományi egyetemek dékánjaiból és a kutatóintézetek adminisztratív vezető-tisztviselőiből áll.

A Központ feladatai az alapszabály szerint a következők:

1. New York városban lévő orvostudományi főiskolák, egyetemek és kutatóintézetek könyvtárainak megkönnyíteni az állománygyarapítást és a raktározást.

2. E könyvtárak szolgáltatásainak elősegítése és működésének támogatása érdekében:

- a/ központi katalogus készítése a New York területén található kurrens orvosi irodalomról,
- b/ egységes katalogizálási rendszer kidolgozása,
- c/ az orvosi könyvek, folyóiratok szerzeményezésének, elosztásának és a könyvtári felszerelések beszerzésének megkönnyítése,

d/ az orvosi könyvtári gyakorlati és adminisztratív munka területén kísérleti és kutatási eredmények elterjesztése.

1960-ban több alapítványtól és intézménytől kapott a Központ nagyobb összegeket. 1961 májusában kinevezték a Központ igazgatóját és 1961 december 15-én a New Yorki Orvosi Akadémia szomszédságában megvásároltak egy 8 emeletes, kb. 48.750 négyzetméter alapterületű garázsépületet 950.000 dollárért. Röviddel ezután megbíztak egy építészeti vállalatot, hogy készítsen előzetes tervek az épület 6. és 7. emeletének könyvtári célra való átalakítására. Az átalakítás és a Központ berendezése, felszerelése hozzávetőlegesen még további 509.000 dollárba fog kerülni. A helyiségek 1964 februárjában lesznek beköltöztethetők. A befogadóképesség kezdetben kb. 12.500 méter polcozás, 300.000 kötet számára.

A Központ funkciói hat nagyobb kategóriára oszlanak:

1. közös tárolási lehetőség a kevéssé használt orvosi és határterületi tudományos könyvtári irodalom számára.

A kevéssé használt könyvtári anyag meghatározását azokra a könyvtárosokra bizzák, akik az olvasók igényeit a tagkönyvtárakban kielégítik, ők a legalkalmasabbak arra, hogy azt elbírálják. Pontosan meghatározták azokat a kategóriákat, amelyeket a Központ tárolásra elfogad, többek között a következőket:

- a/ klinikai és alaptudományok sorozatai;
- b/ határterületi tudományos munkák pl. ápolás, optometria, orvosi technológia, gyógyszerstan, állatorvostan, parasitológia, mycologia, biokémia, fizika, szociológia;
- c/ kézikönyvek és monográfiák;
- d/ disszertációk és tézisek az orvostudomány határterületeiről;
- e/ nemzetközi, nemzeti, területi és helyi egészségügyi szakirodalom;
- f/ intézeti kiadványok, pl. orvosi egyetemek, ápolónőképző iskolák ismertetői, stb. kórházak évkönyvei;
- g/ könyvritkaságok és antikvár-példányok kereskedelmi katalógusai az orvostudományi és határterületi szakirodalomból.

A Központ ellenőrzi a beérkezett kiadványokat és megvizsgálja, hogy gyűjtőkörébe tartoznak-e. A nagymennyiségű kevéssé használt anyagot elhelyezi és felesleges kiadványokat kiselejtezi.

Ez a központi raktár ilyen módon hasznos gyűjteménnyé fog kialakulni.

Háromféle módon helyezhet el egy könyvtár a Központban anyagokat: szabadon ajándékozhat és lemond tulajdonjogáról. - Tulajdonjogát fenntartja az elhelyezett kiadványokra, de csak a Központ feloszlataása esetén kéri visszaszolgáltatásukat /ez elsősorban azokra az intézményekre vonatkozik, amelyek törvényes, vagy szervezeti korlá-

tozottságuk miatt nem adhatják fel tulajdonjogukat./ - Raktározási helyet bérel a Központban.

2. Kooperáció a kevésbé használt folyamatosan megjelenő sorozati művek és reference-munkák központi szerzeményezési programjában.

A Központ fogja beszerezni mindazokat az orvosi, biokémiai, gyógyszerészeti, állatorvostudományi és fogászati folyóiratokat, amelyeket a folyamatosan kivonatoló és indexelő folyóiratok feldolgoznak, pl. az Index Medicus, azokat amelyeket a tagkönyvtárak egyike sem kap állandóan, de a társult intézmények könyvtárosai fontosaknak tartanak. Referenceműveket is be fognak szerezni, nem angol, hanem főleg más nyelveken, amelyeket a központi tájékoztató szolgálat útján fognak használni.

3. Információs szolgálat, amely a Központ gyűjteményét közvetíti, /feltárja/.

4. A Központban meglévő kiadványok terjesztése.

A Központ a National Library of Medicine /Országos Orvosi Könyvtár/ példáját követve kópiát is fog adni a kért cikkekről. Lesz küldöncszolgálat a központ és a tagkönyvtárak között. Kölcsönzési kéréseket postán és telefonon is elfogadnak.

5. Union Catalog /Egyesített Katalógus, központi katalógus/ a new yorki területen lévő orvosi folyóiratokról.

Ezt a programot a John Hartford Alapítvány adományából külön valósították meg. - A katalógus nem csak a Központhoz

hoz csatlakozott könyvtárak állományát fogja tartalmazni, hanem New York város területén található minden gyűjteményét. Az U.C. folyamatosan fog információt adni címleírásairól és könyvalakban ki fog adni egy központi katalógust, amelyet tagkönyvtárai /munkatársai/ között fog szétosztani és a többi könyvtár számára is megszerezhető lesz.

A címleírások mikrofilmezése a társintézmények könyvtárai részére már megkezdődött. Kisérleteznek nyomtatott lyukkártyák bevezetésével is.

6. Olyan módszerek és megoldások kutatása, amelyekkel segítséget tudnak nyújtani a könyvtárnak az információs anyag tárolására, szétsugároztatására és tartalmi feltárására. A tagkönyvtárak által használt sorozati címleírásokat is vizsgálat alá veszik, hogy ennek alapján egységes címleírást alakítsanak ki. A katalógusok mikrofilmezése során egyes tagkönyvtárak részére, amelyek a központtól távol vannak, teljes katalóguskártya sorozatot is készítenek.

Az Union Catalog legfontosabb feladata az lesz, hogy a National Library of Medicine MEDLARS gépével referált irodalmat feltárja.

A jelenlegi terv szerint a résztvevő könyvtáraknak csak minimális kiadásokat kell viselniük. Ugyanis a Központ új épületéből csak a működéséhez feltétlenül szükséges helyet foglalja el és az épület nagyobb részét bérbeadja, amiből jövedelemre tesz szert. Ez a bevétel körülbelül kétharmada a Központ fenntartási költségeinek.

Dr. Zimmermann Gusztávné

A FOLYÓIRATOK NYILVÁNTARTÁSÁNAK GÉPESÍTÉSE A WASHINGTONI ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM KÖNYVTÁRÁBAN

A Washington University School of Medicine Library 1963 szeptember 5-7-én tartotta Saint Louis-ban (Missouri) szünpozionját a gépi berendezések könyvtári használata tárgyában. A szünpozion célja kettős volt:

1/ a gépi berendezések s ezek között is elsősorban az elektronikus számológépek könyvtári felhasználhatósága területének megvilágítása általában,

2/ a Washington University School of Medicine Library által 1961 októbere óta folytatott kísérlet eredményeinek bemutatása.

A bevezető előadást a könyvtár igazgatója, Estelle Brodman tartotta. Az embert segítő gépi berendezések használatának története és elvi alapjai, különös tekintettel arra a kérdésre, milyen alkalmazást nyernek a gépek a könyvtárakban. A következő előadások tárgya többek között: az ún. Unit record gépsorok alkalmazásába való bevezetés, az ún. Monsanto kötetkatalógus tervének esettörténete, az elektronikus számítógép-rendszerek használatába való bevezetés, a számítógépek könyvtári alkalmazása, az IBM dokumentumíró rendszer bemutatása, a nagykönyvtári gyűjtemények automatizálásának problémái voltak.

A Washington University School of Medicine Library-ba folyó kísérletről az alábbiakban külön számolunk be.

PIZER, Irwin H. - FRANZ, Donald H. - BRODMAN, Estelle: Mechanization of library procedures in the medium-sized medical library. 1. The serial record. - B. Med. Libr. Ass. 51. vol. 1963. 3. no. 313-338. p. Illusztr.

Könyvtári munkák gépesítése a közép-nagyságu orvosi könyvtárban.

(4.4) (3.35)

1903-ban nagy szenzációt keltett egy cikk a Medical Library and Historical Journal-ban, mely javasolta, hogy használjanak a könyvtárak írógépet a katalogizáláshoz. Ez volt az első lépés az amerikai

orvosi könyvtárak gépesítésében.

Ma a "gépi módszerek" drága elektronikus berendezéseket jelentenek. A nagy költség miatt a legtöbb könyvtár azt gondolja, hogy csak a könyvtárőriasok (a Library of Congress, vagy a National Library of Medicine) engedhet-

nek meg ilyen beruházásokat. A könyvtárak nagy része meg van elégedve a régi, bevált módszerekkel. Ugy gondolja, hogy katalógusai, különböző nyilvántartásai megfelelnek a célnak. A könyvtárak kicsit úgy vannak ezzel a kérdéssel, mint Anglia volt annak idején a villanyvilágítás bevezetésével. Megvolt a gázvilágítás, tehát idegenkedett a beruházásokkal járó villanyvilágítástól. Amerikában hiányoztak a gázvezetékek, tehát azonnal bevezették a villanyvilágítást.

Az irodalom hatalmas méretű növekedése azonban mindinkább szükségessé teszi az új módszerek bevezetését a könyvtárakba. Az egész probléma megoldása még csak távoli lehetőség, de legalább egyes részletterületeken meg kell kísérlni a változtatásokat.

A Washington University School of Medicine (WUSM) könyvtárának dolgozói tanulmányozni kezdték a gépesítés lehetőségeit. Törekvéseik kettős célt szolgáltak: egyrészt meg akarták javítani saját munkájukat, másrészt közös módszereket akartak kidolgozni az összes kisebb könyvtárak részére. A nagy-könyvtári módszerek ugyanis elérhetetlenek számukra.

A könyvtár a kísérletet három fázisban óhajtotta végrehajtani:

1. Az első lépés az adminisztratív munka megkönnyítése: periodikumok nyilvántartása és számlázása, kötés nyilvántartás, kötetkatalógusok széleskörű publikálásra.

2. Irodalmi jegyzékek és a könyvtár állományának egybevetése. (Tehát a deziderátumok hasonlítása.) Ennek célja a teljes orvosi irodalom megismerése, másrészt az állománygyarapítás megkönnyítése.

3. A különböző intézmények ellátása igényeiknek megfelelő szakbibliográfiákkal. Az anyagválogatás különleges jelzésrendszerrel történik, ami az azonnali tájékoztatást teszi lehetővé. Ez a munka legnehezebb része, s ez vesz igénybe leghosszabb kísérleti időt.

* * *

1961-ben a WUSM könyvtárát átszervezték. Megállapították a legjelentősebb hibákat: a könyvtári állomány nyilvántartása nem volt megbízható, a gazdasági nyilvántartás pedig nem mutatta ki, hogy a pénzt milyen művekre költötték el, s így a józan tervezés is lehetetlenné vált. A könyvtár legelső célja a periodikum nyilvántartás és pénzügyi nyilvántartás gépesítése volt.

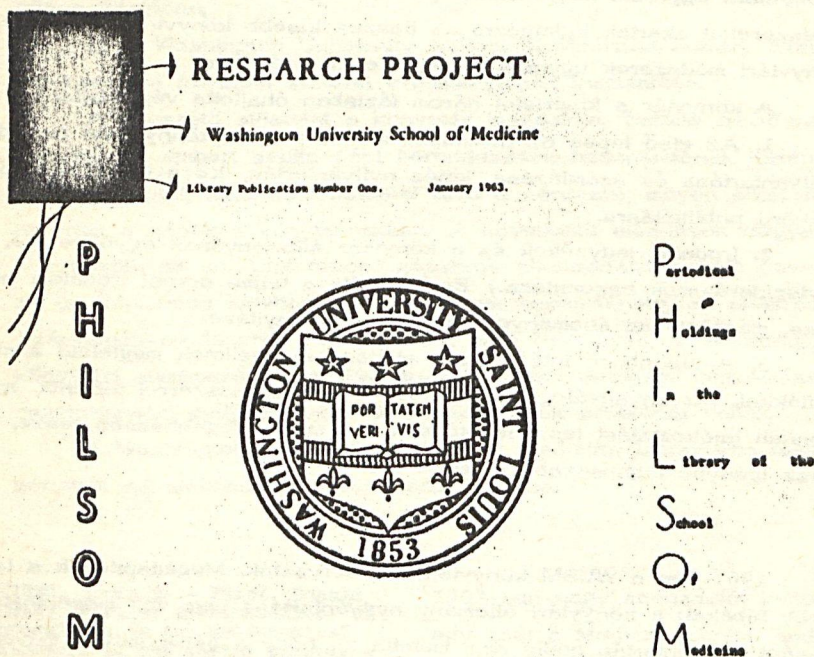
Mindenekelőtt rendbehozták a könyvtár összes nyilvántartásait. Teljes raktárrevíziót tartottak.

1961 októberében a könyvtár egyességet kötött az Elektronikus Számítógép Központtal (Computer Center), mely rendelkezésre bocsátotta unit re-

cord gépsorát. Ez lyukasztóból, osztályozóból, tárolóból és számítógépből állott. Ennek segítségével elkészült a könyvtár számlanyilvántartása, az új folyóiratok gyarapodásának jegyzéke (betűrendben és szakok szerint).

1962 nyarán a központ új gépeket kapott (IBM 7072 és 1401). Ez lehetővé tette a munkát.

1963 januárjában a könyvtár úgy döntött, hogy két kötetkatalógust ad ki: a "Philsom"-ot (Periodical Holdings In the Library of the School of Medicine), a könyvtár teljes periodika állományát betűrendben és a "Philsoms"-ot (Periodical Holdings in the Library of the School of Medicine by Subject), a könyvtár periodika állományát szakozva az Index Medicus tárgyszavával egyezően. (1. ábra)

1. ábra

A betűrendes kötetkatalógus jelzi a könyvtárban meglévő évfolyamokat, a hiányzó évfolyamokat, vagy számokat, előzményeket és címváltozásokat és az utalásokat. (2. ábra) Tartalmazza ezen felül az Index Medicusban felsorolt minden azon sorozati kiadványt, amely a WUSM könyvtárában monográfiaként szerepel.

DIRECTORY OF CATHOLIC HOSPITALS
TO BEGIN IN 1963
FORMERLY HOSPITAL PROGRESS DIRECTORY ISSUE

DISCUSSIONS OF THE FARADAY SOCIETY SEE
FARADAY SOCIETY DISCUSSIONS

DISEASE A MONTH SEE
D N

• DISEASES OF THE CHEST
1/2N1-3,5-7,9-12/3-42/(1935-1962)

• DISEASES OF THE COLON AND THE RECTUM
2-4/5N1-57/(1959-1962)

• DISEASES OF THE NERVOUS SYSTEM
1-22/23N1-11/(1940-1962)

DISSERTATION ABSTRACTS
TO BEGIN IN 1963

DOKLADY AKADEMII NAUK SSSR
131-136/137N1-3/138N1-5/139N1-2,4-4/140-142/143N1-1/119
60-1962)

DUBLIN HOSPITAL REPORTS AND COMMUNICATIONS IN MEDICINE AND
SURGERY
1-5/(1017-1030)

DUBLIN JOURNAL OF MEDICAL SCIENCE
1-95/104N308-309/114/1903N304/117/1905N402,406/1908/141
-150/(1832/1833-1921)

E

E E G JOURNAL SEE
ELECTROENCEPHALOGRAPHY AND CLINICAL NEUROPHYSIOLOGY

EDINBURGH HOSPITAL REPORTS
1/(1893)

EDINBURGH MEDICAL AND SURGICAL JOURNAL
1-54,56-57,59-62/(1805-1855)
UNITED WITH MONTHLY JOURNAL OF MEDICINE TO FORM
EDINBURGH MEDICAL J

2. Ábra

Mintalap a PHILSOM-ból, mutatja a végleges jegyzék adatainak különböző típusait. A csillag jelzi, hogy a periodikumot az Index Medicus feldolgozza. A dőlt zárójel a kötetre vonatkozó közlések elválasztására szolgál. "N" a füzetszámokra vonatkozik, vesszők jelzik a kötet, vagy füzet-hiányokat, kötőjelek az összefüggő köteteket vagy számokat. Keresztutalásokat és megjelenési adatokra vonatkozó közléseket is ad az Ábra.

A szakok szerinti kötetkatalógus a fel nem használt tárgyszavakról ad utalót. (3. ábra) A címek csillaggal való ellátása a katalógusban azt jelzi, hogy az ille-

PAGE 13

EXCERPTA MEDICA ENDOCRINOLOGY

- GENERAL AND COMPARATIVE ENDOCRINOLOGY
- JOURNAL OF CLINICAL ENDOCRINOLOGY AND METABOLISM
- JOURNAL OF ENDOCRINOLOGY
- RECENT PROGRESS IN HORMONE RESEARCH
- VITAMINS AND HORMONES
- YEAR BOOK OF ENDOCRINOLOGY

ENZYMOLOGY SEE BIOCHEMISTRY

EPILEPSY SEE NEUROLOGY

EXPERIMENTAL MEDICINE

- ACTA BIOLOGICA ET MEDICA GERMANICA
- ACTA MEDICA SCANDINAVICA
- ACTA MEDICA SCANDINAVICA SUPPLEMENT
- ACTA SCHOLAE MEDICINALIS
- ANNALES MEDICINAE EXPERIMENTALIS ET BIOLOGIAE FENNIAE
- ANNALES MEDICINAE EXPERIMENTALIS ET BIOLOGIAE FENNIAE SUPPLEMENT
- ANNALS OF BIOCHEMISTRY AND EXPERIMENTAL MEDICINE
- ARCHIVES ROUMAINE DE PATHOLOGIE EXPERIMENTALE ET DE MICROBIOLOGIE
- AUSTRALIAN JOURNAL OF EXPERIMENTAL BIOLOGY AND MEDICAL SCIENCE
- BOLETIN DEL INSTITUTO DE ESTUDIOS MEDICOS Y BIOLOGICOS
- BOLLETTINO DELLA SOCIETA ITALIANA DI BIOLOGIA SPERIMENTALE
- BULLETIN OF THE RESEARCH COUNCIL OF ISRAEL SECTION E EXPERIMENTAL MED

3. ábra

Mint az ábrán láthatjuk, csak "see" (lásd) utalót ad, ellenben "see also" (lásd még) hivatkozást nem használ.

tő folyóiratot az Index Medicus kurrensen feldolgozza, az aláhuzás pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy a katalógusban először szereplő, új folyóiratról van szó. (4. ábra)

A kumulatív kötetkatalógusokat félévenként adják ki, még pedig egymással váltakozó időpontokban: a Philsoms januárban és júniusban, a Philsoms pedig márciusban és szeptemberben jelenik meg. Ezt a félévenkénti katalógust hetenként kétszer megjelenő jegyzékek teszik naprakész állapotúvá. A heti jegyzékek kumulálása havonként történik.

PAGE 36

LIBRARY TRENDS

LINDA HALL LIBRARY BULLETIN

M L A NEWS

* METHODS OF INFORMATION IN MEDICINE

MONTHLY CATALOG OF U S GOVERNMENT PUBLICATIONS

NATIONAL LIBRARY OF MEDICINE NEWS

NATIONAL UNION CATALOG

NATIONAL UNION CATALOG MOTION PICTURES AND FILMSTRIPS

NATIONAL UNION CATALOG MUSIC AND PHONORECORDS

NEW SERIAL TITLES

OCCASIONAL PAPERS UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY SCHOOL

PHILSOM PERIODICAL HOLDINGS IN THE LIBRARY OF THE SCHOOL OF
MEDICINE

PHILSOMS PERIODICAL HOLDINGS IN THE LIBRARY OF THE SCH OF MED
SUBJECT

PUBLISHERS WEEKLY

REVISTA CUBANA DE LABORATORIO CLINICO

ROCKEFELLER FOUNDATION GRANTS

4. ábra

Minden hónapban kiadják az új beszerzések jegyzékét, a jegyzéket állítanak össze a napi beérkezésekről is. (5. ábra) Sok olvasót érdekel ugyan- is, hogy beérkeztek-e a számára fontos lapok. Ha naponként nem tud bejárni, tájékozódhatnak a napi beérkezések jegyzékéből, melyeket egészen a havi új be- szerzések jegyzékének megjelenéséig tárolnak. A Philsoms minden szeptemberi

PHILSOM DAILY	VOLUME	ISSUE	DATE
THURSDAY MARCH 14 1963			
AMER NAT	97	1	1963
BULL GEISINGER MED CENT	15	1	1963
CANAD MED ASS J	88	10	1963
CLIN PHARMACOL THER	4	2	1963
INT J CLIN EXPER HYPN	11	1	1963
J MICROSCOPIE	1	6	1962
J NEUROSURG	20	2	1963
NEUROLOGY	13	3	1963
PATTERNS DIS	1963	3	1963
PRESSE MED	71	7	1963
THER NOTES	70	3	1963
TROP DIS BULL	60	2	1963
TRANS ROY SOC TROP MED HYG	57	1	1963
YALE J BIOL MED	35	4	1963

5. ábra

Napi beérkezések jegyzéke.

számának mellékleteként a kurrens folyóiratok nyelveként csoportosított jegyzé- két adják. (Érdekességként megemlíthető, hogy a rokon nyelvek olykor együtt szerepelnek; így pl. a bulgár nyelvű folyóirat az orosz nyelvűek közé van be- sorolva.)

Az eljárás a lyukkártyarendszerrel könnyű. Naponként átküldik a beérke- zett lapok kártyáit a központnak. Az 1401-es gép törli a fölösleges adatokat, betűrendbe rakja a kártyákat, kinyomja a listát, majd tárolja a kártyákat a havi új beszerzések jegyzéke számára. (A Philsoms 1963. évi kiadása már - az 1962 évvel ellentétben - nem lyukkártyáról, hanem mágneses szalagokról törté- nik.)

Ezenkívül szállítócégek szerint is összeállították a lapokat, teljes címmel, mellékletekkel (ha vannak) és árral. A gép automatikusan összegezi az e- gyes cégek követelését. Kivételi a könyvtár teljes tartozását is.

Automatikusan történik a beérkezés ellenőrzése és a reklamálás is. A folyóiratosztály hónap elején megkapja a hónapban várható összes lapok kártyáit. Ha a folyóirat beérkezik, kártyáját kiveszik és átküldik a Központnak a napi jegyzék elkészítéséhez. A hónap végén fennmaradt kártyák jelzik a be nem érkezett lapokat. Ezeket elküldik a szállítócégnek reklamációként.

Ha lap tartalomjegyzéke beérkezett (tehát kötetésre alkalmas az évfolyam), a folyóiratkezelő megfelelő helyen átlukasztja a folyóirat kártyáját és átküldi a Központba. Ha a gép letapogatta a kötetet jelző lyukasztást, kiválogatja a lap összes számainak kartonját. Ha egy karton sem hiányzik, jelzi, hogy a lap kötésre kész.

A periodikumok nehéz problémája a megjelenés különböző ideje. A könyvtárba 1200 féle periodikum érkezik be, legnagyobb részét meghatározott időközökben. Olyan kódszámrendszert készítettek, mely gyakorlatilag az összes lehetőségeket négy számjegyi számokra egyszerűsítette le.

A gépi feldolgozás számos olyan statisztikát adott, melyre a könyvtár azelőtt nem is gondolt. Így például a gép azonnal megadta, hogy hány folyóirat van a könyvtárban minden egyes szakban, a naponként beérkező folyóiratok számát, az egyes cégeknek fizetendő összeget, az egyes szakokra kiadott pénzösszeget stb.

A kiadás nagyságát egyelőre nehéz felmérni. Egy pékségben könnyű az összes kiadásokat süteményfajták szerint felosztani. Itt azonban a két kötetkiadványon kívül rendkívül sok mellékterméket is kaptak, nehéz tehát határvonalat vonni. Kísérleti időszakról van szó, amikor természetesen sok hiábavaló költség is felmerül.

Ezekkel a kísérletekkel lezárta a könyvtár a gépesítés első szakaszát. Valószínű, hogy a következő lépés kumulatív könyvkatalógus kiadása lesz. (BD)

K Ö Z L E M É N Y E K - H I R E K

KÉPESITŐVIZSGÁT tettek az OOK középfoku könyvtárosképző szaktanfolyamának hallgatói. Tizenkét hallgató végzett 4,6 átlageredménnyel. Az eredmény azért különösen jelentős, mert az ország könyvtárosképző tanfolyamai közül ez a legjobb átlag.

Az OOK ez évben is indít középfoku könyvtárosképző tanfolyamot. Azok a könyvtárosok vagy könyvtárkezelők, akik még jelentkezni akarnak, tudassák az Országos Orvostudományi Könyvtár Szervezési és Módszertani Csoportjával.

NÉV- ÉS SZAKMUTATÓT mellékelünk Az Orvosi Könyvtáros 1964. évi 4. számához. Az index az 1963. és az 1964. év cikkeit tartalmazza.

FOLYÓIRATJEGYZÉKET adott ki az OOK, amely mintegy ezeröt-száz folyóirat bibliográfiai adatain kívül rövidítését és 1963-as árát is tartalmazza. A betürendes jegyzéket szakmutató és országok szerinti mutató egészíti ki.

- . -